

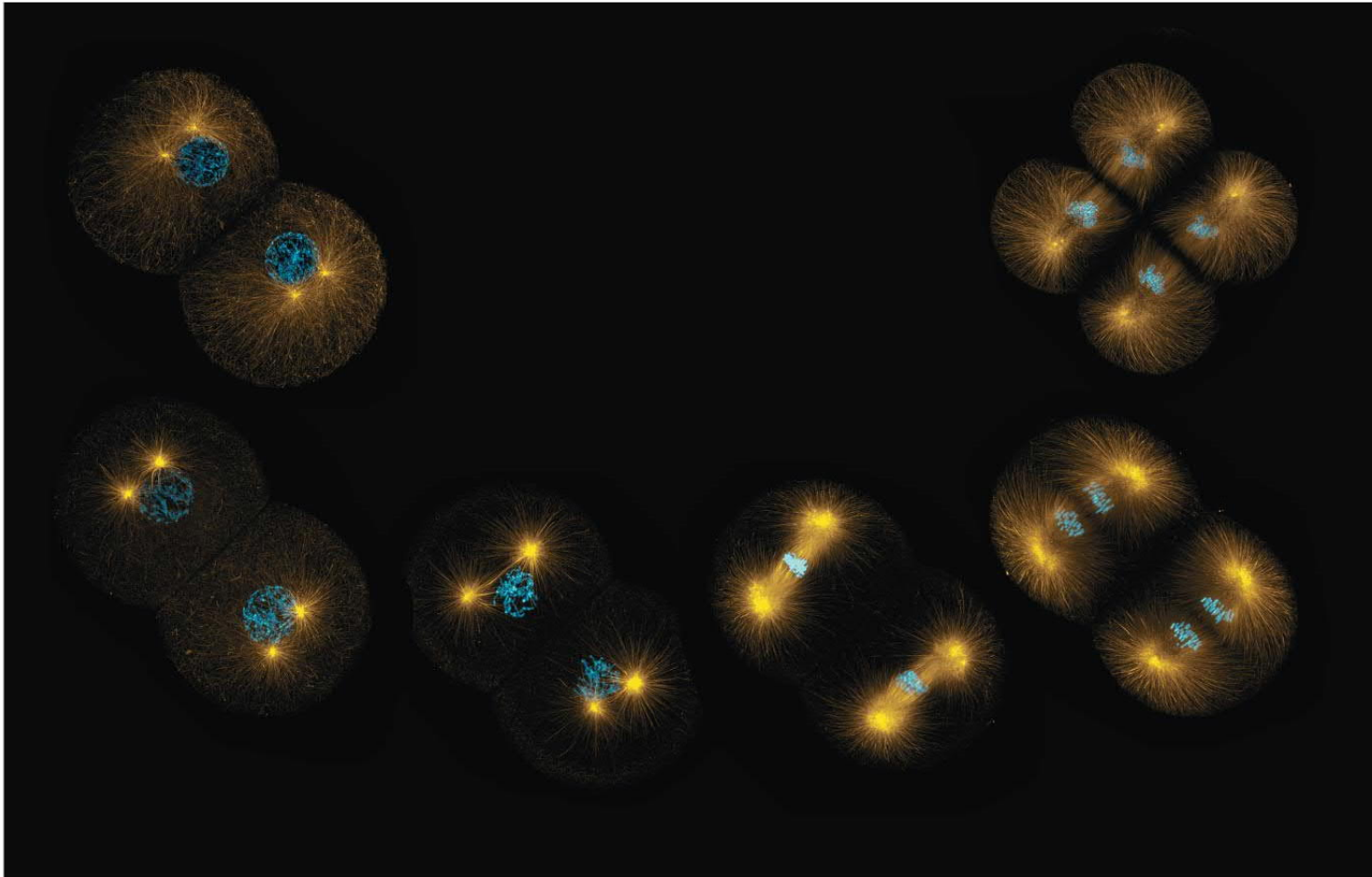
Solu- ja molekyylibiologian perusteet

Solujen jakautuminen: Solut eivät ole ikuisia

Miksi solut jakautuvat?

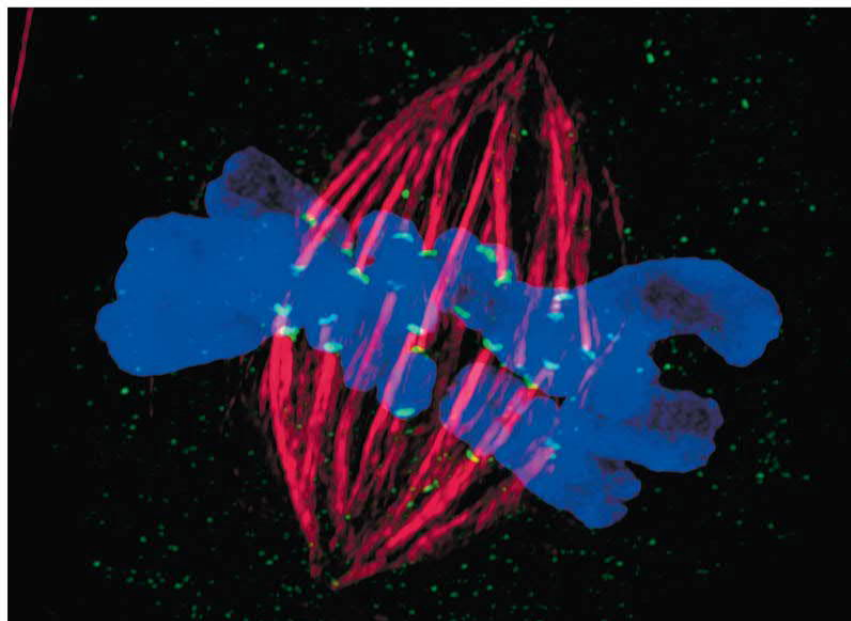
Solut ikääntyvät ja kuolevat aikanaan (ei tiedetä, miksi: telomeeri, oksidatiivinen stressi tms?)

- Elämä on lisääntymistä eli solut tekevät itsestään kopioita
- Kopioitumisen ja solukuoleman säätelyn epäonnistuminen johtaa hallitsemattomaan solukasvuun (syöpä)
- Solut tekevät uusia soluja jakautumalla (cell division)
- Jakautumisessa joko geeniperimä säilytetään muuttumattomana (mitoosi) tai muodostetaan sukusoluja vähennysjakautumisella (meioosi).

UEF // University of Eastern Finland

Kromosomit (sinisellä) siirretään narumekanismilla (punainen) rottakengurun (*Potorous tridactylis*) munuaisepiteelisolujen jakautuessa

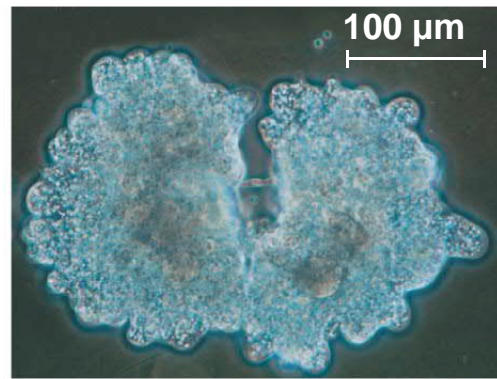
Miksi solut jakautuvat?

Yksisoluisilla organismeilla solun jakautuminen tuottaa kokonaisen organismin.

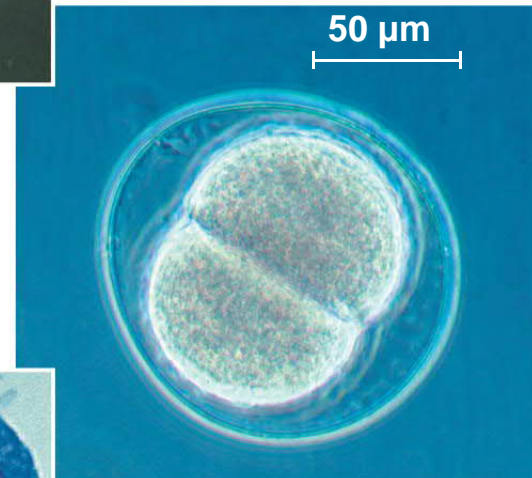
Monisoluisilla eukaryooteilla solut jakautuvat kolmea tarkoitusta varten

1. Yksilönkehitys hedelmöittyneestä munasolusta
2. Kudosten kasvu
3. Vaurioiden korjaaminen

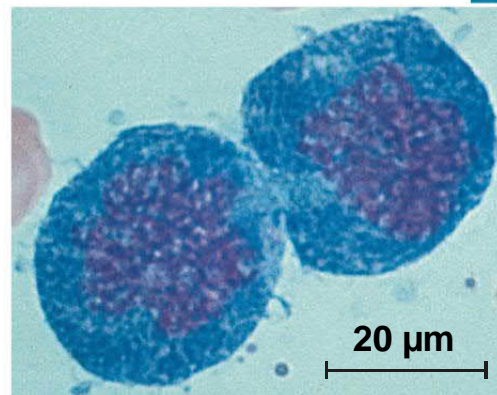
Solujen jakautuminen on osa solusykliä, jossa solu syntyy, elää ja jakautuu.

(a) Lisääntyminen

(b) Kasvu ja kehitys

(c) Kudoksen uusiminen

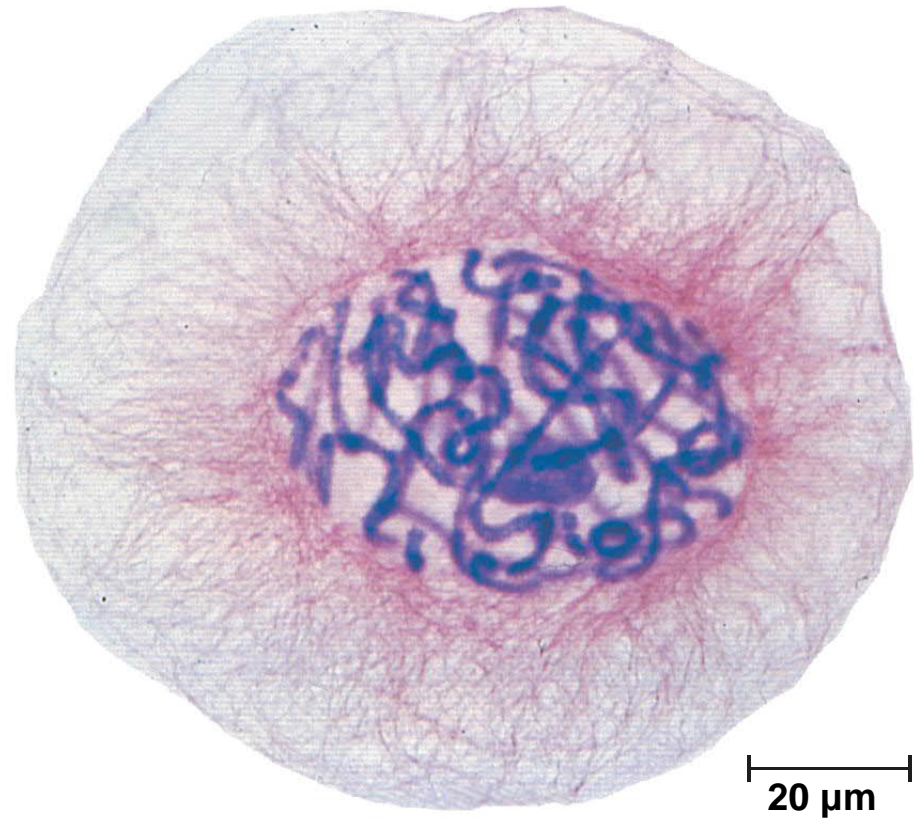
Useimmat solujakautumiset tuottavat geneettisesti identtisiä tytär-soluja

Solun genomi sisältää kaiken solussa olevan DNA:n.

Se voi olla joko pakattuna yhteen molekyyliin (yleistä prokaryooteilla) tai useisiin molekyyliin (yleistä eukaryooteilla). DNA:n pakkausta kutsutaan kromosomiksi.

Kromosomien lukumäärä vaihtelee lajeittain

Laji	Kromosomien lkm	Laji	Kromosomien lkm
Lituruoho	10	Banaani-kärpänen	8
Ruis	14	Hiiri	40
Maissi	20	Ihminen	46
Tupakka	48	Koira	72
Käärmeenkieli (saniainen)	1260	Kultakala	n. 100

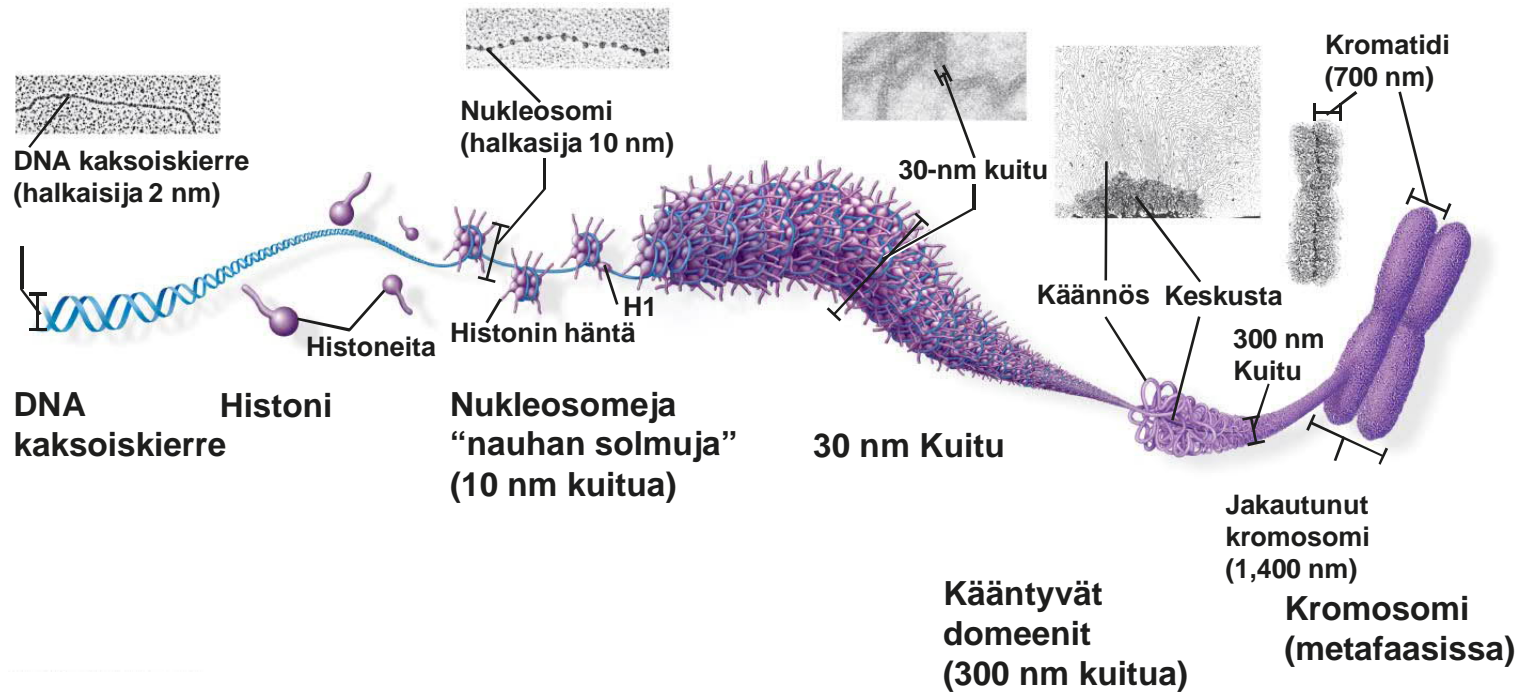

Pakkautuminen kromatiiniksi

Eukaryoottien DNA muodostaa tiivistä kromatiinia, jolloin kromosomit ovat helposti tunnistettavia (ja menevät pieneen tilaan).

- Tarve pakkaamiselle ilmeinen: suurimmat ihmisen kromosomit 250 miljoonaa emäsparia, mikä vastaisi lähes 17 cm suoraa nauhaa.
- Yleensä eukaryoottisolulla on lajille tyypillinen määrä kromosomeja tumassa: somaattisissa soluissa kaksinkertainen kromosomisto (diploidi) ja sukusoluissa puolet tästä (haploideja).
- Muistettava, että monet lajit ovat tetraploidisia (esim. tupakka, kynsisammakko). Myös ihmisellä soluissa olevien kromosomien määrä vaihtelee: esim. vastasyntyneen sydänsoluista suurin osa diploideja, aikuisella tetraploideja.

DNA:n pakkautuminen

Kiitos!

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

uef.fi

Solu- ja molekyylibiologian perusteet

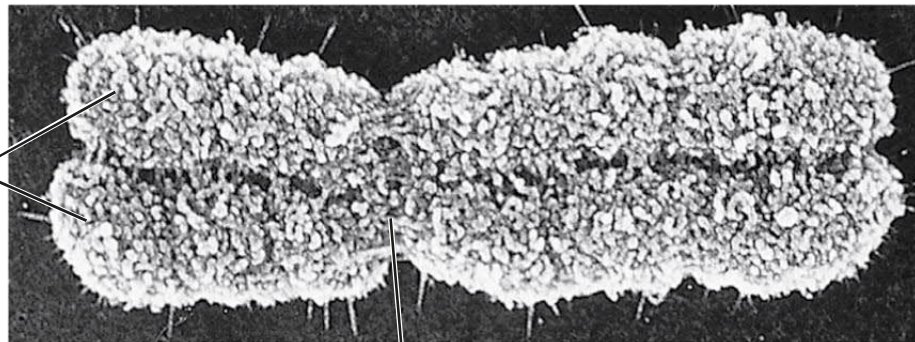
Solujen jakautuminen: Solusykli

Kromosomien jaottelaan eukaryoottisolun jakautumisessa

Solun valmistautuessa solujakoon, DNA kahdennetaan ja kromosomit pakataan.

- Jokaisessa kahdennetussa kromosomissa kaksi sisar-kromatidia (puolikromosomi, alkuperäisen kromosomin kopiota), jotka ovat toisissaan kiinni kohesiini-proteiinikompleksilla.
- Lähes keskellä kromosomia on keskusjyvänen (sentromeeri), jonka kohdalla sisarkromatidit ovat lähes kiinni toisistaan
- Jakautumisessa sisarkromatidit irroitetaan toisistaan ja vedetään eri tumiin. Erotettuja kromatideja kutsutaan kromosomeiksi.

**Sisar-
kromatidit**

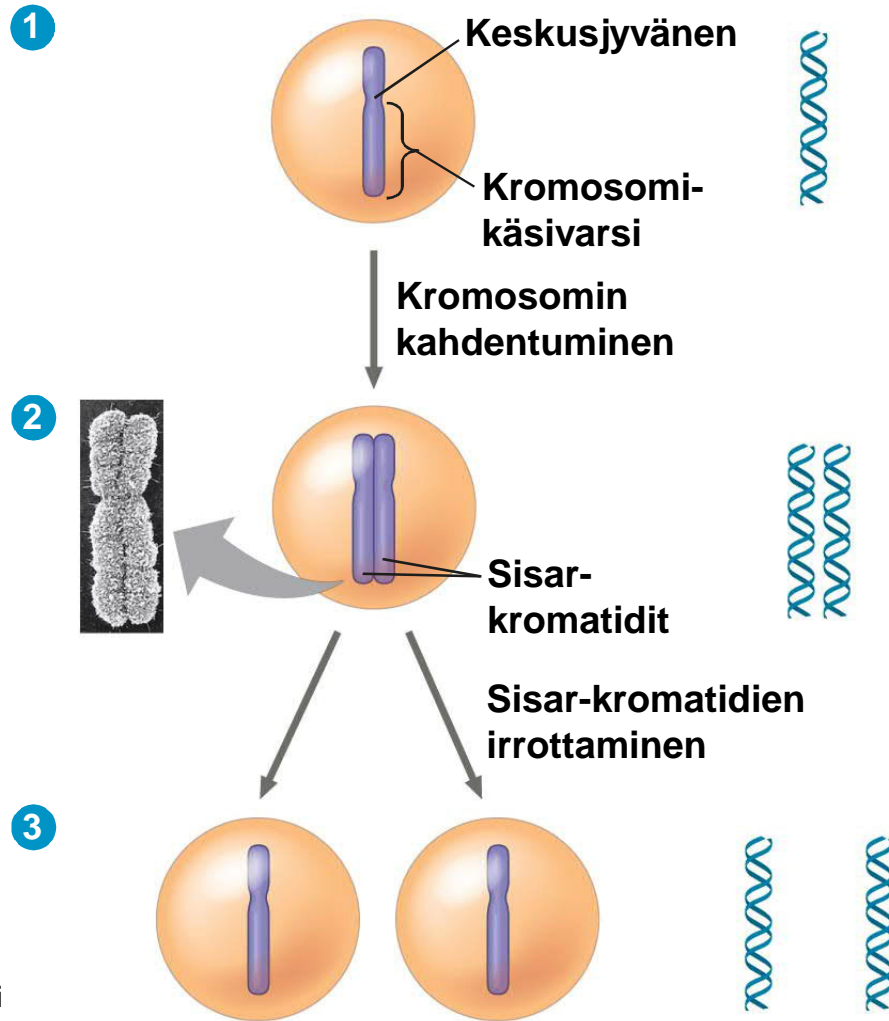

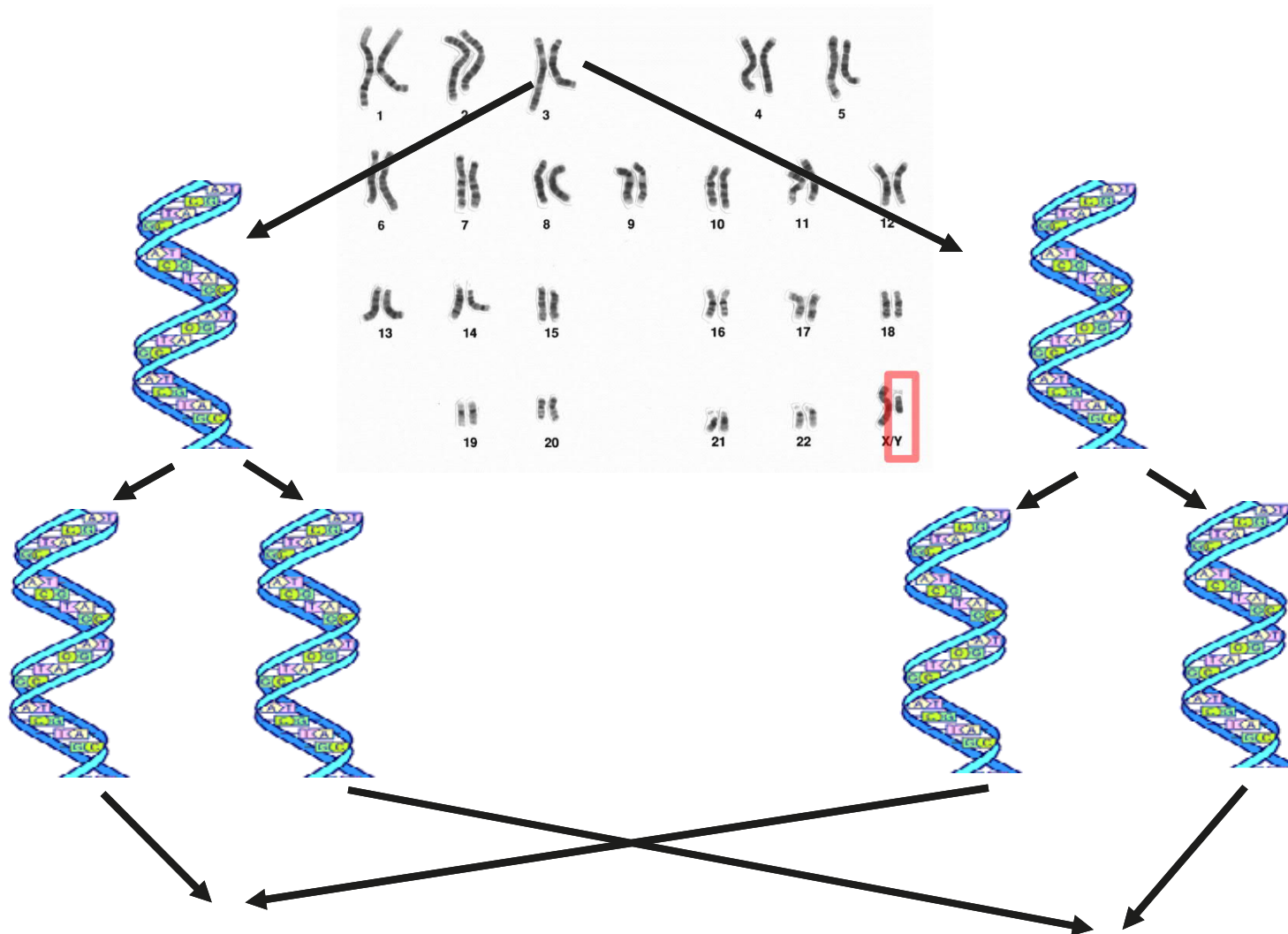
Keskusjyvänen

0.5 μm

Kromosomi

DNA kromosomissa

Solujen jakautumisen vaiheet

Solujen jakautumisessa kaksi erillistä vaihetta

1. Mitoosi, jossa tuman geneettinen materiaali jaetaan
2. Sytokineesi, jossa solulima jaetaan

Mitoottisessa jaossa tuotetaan kaksi identtistä tytärsolua

- Kromosomien määrä ei muutu
- Soluliman komponenttien tasainen jako vaikeampaa

Sukusolut tuotetaan solujaon muunnelmalla, meioosilla

- Käsitellään aineopintojen genetiikan kurssilla

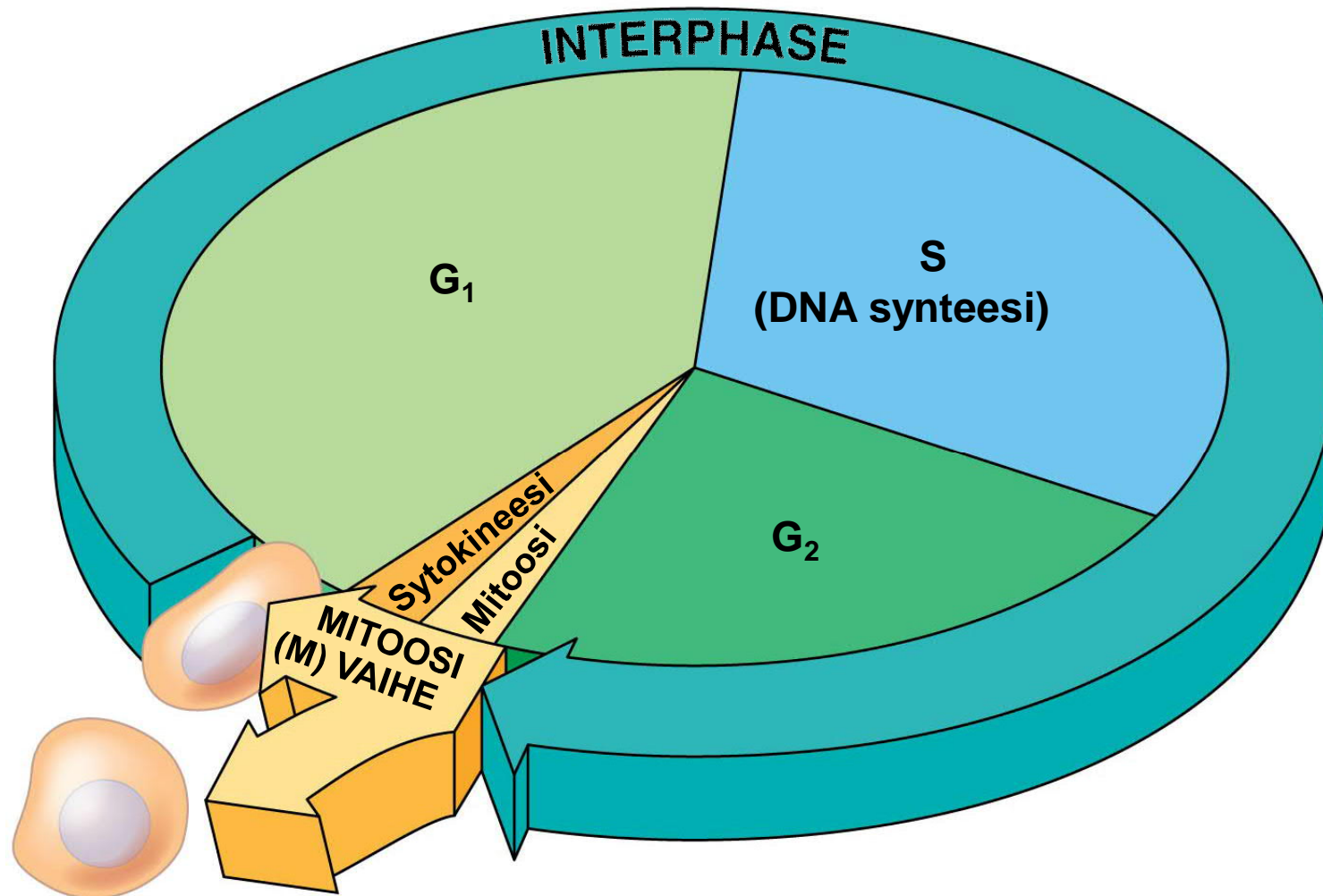
Solusyklissä mitoottinen vaihe vuorottelee välivaiheen (interfaasi) kanssa

Saksalainen anatomian ja histologian tutkija Walter Flemming kehitti v. 1882 värjäystekniikan kromosomeille

- Flemmingin liuos: kromia, osmiumia ja etikkahappoa
- "Chromatin" (värjäytyvä materiaali) – heterokromatiini
- "Achromatin" (värjäytymätön rakenne) – eukromatiini
- "Karyomitosis", "Mitosen" (tuman metamorfoosi) – mitoosi
- Huomattava, että kromosomit löydettiin vasta 6 vuotta myöhemmin

Solusyklin vaiheet

Vaihe		Tapahtumat
Mitoottinen vaihe (M) 1 h	Mitoosi, karyokineesi	Sisarkromatidien erotus: - Profaasi - Prometafaasi - Metafaasi - Anafaasi - Telophase
	Sytokineesi	Soluliman erotus
Välivaihe (interfaasi) 90%	G ₁ vaihe (1. tauko gap ₁) 9 h – ikuisesti	RNA:n ja proteiinien synteesi, päätös solun jakautumisesta
	S vaihe (synteesi) 7-10 h	DNA:n kahdentuminen sisarkromatideiksi
	G ₂ vaihe (2. tauko gap ₁) 1 h – ikuisesti	Solun kasvu, soluelinten siirto

Kiitos!

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

uef.fi

Solu- ja molekyylibiologian perusteet

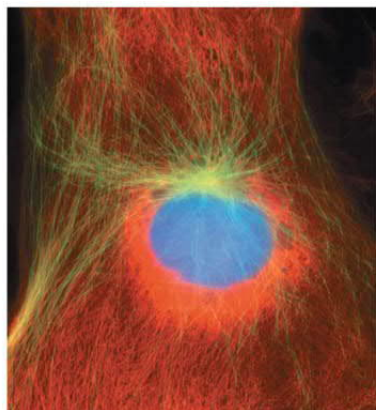
Solujen jakautuminen: Mitoosin vaiheet

Mitoosin vaiheet

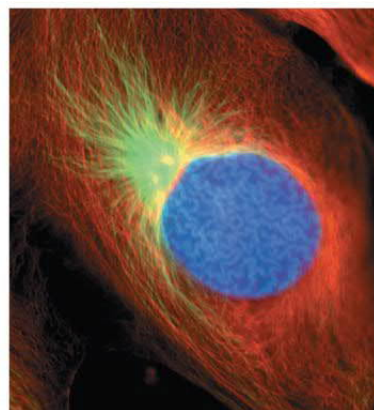
Mitoosi jaetaan viiteen vaiheeseen, joita tarvitaan sisarkromatidien irrottamiseen solun eri päihin.

Faasi	Tapahtumat
Profaasi (alkuvaihe)	DNA-pakkaus, mitosisukkula
Prometafaasi	tumakotelon hajotus, kromosomien siirto
Metafaasi (välivaihe)	sisarkromatidien irrotus
Anafaasi (ylösnoston vaihe)	sisarkromatidien siirto
Telofaasi (loppuvaihe):	tumakoteloiden jälleenrakennus

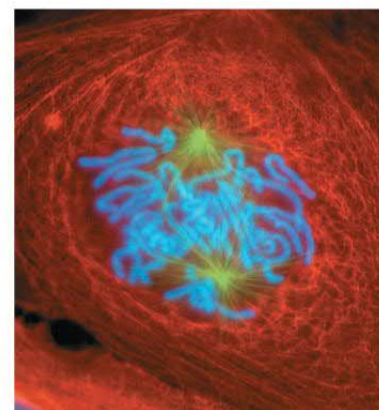

Interfaasi G₂

Profaasi

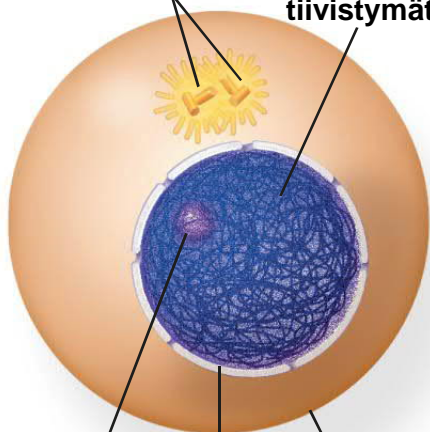

Prometafaasi

10 μm

Sentrosomi
(Sentriolipari)

Kromosomit
(kahdentuneet,
tiivistymättömät)

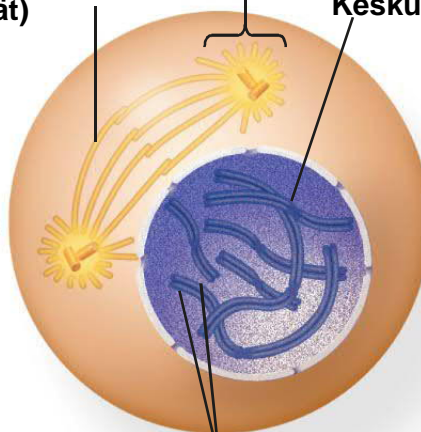
Tumajyvänen

Tumakotelo

Solukalvo

UEF // Un

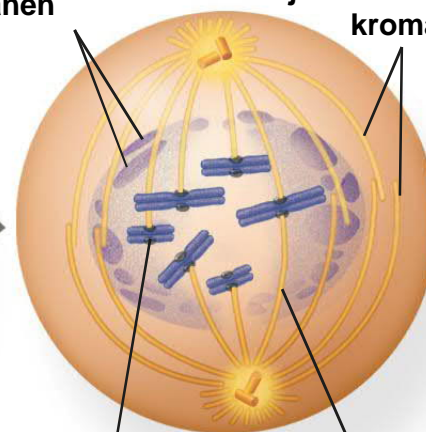
Mitoosisukkula
Astero
Keskusjyvänen

Kromosomin
sisarkromatidit

Tumakotelon
kappaleita

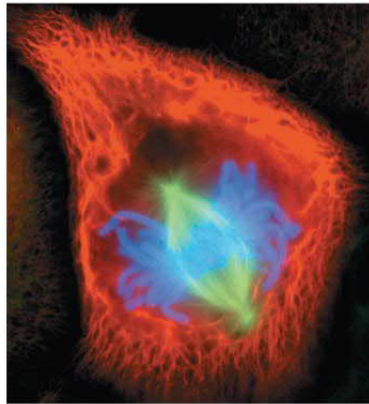
Mikrotubuluksia,
jotka eivät kiinnity
kromatideihin

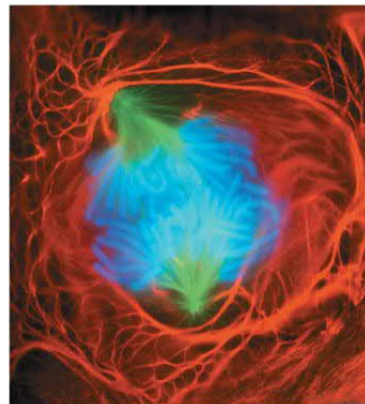
Kinetokori

Kinetokorin
mikroputket

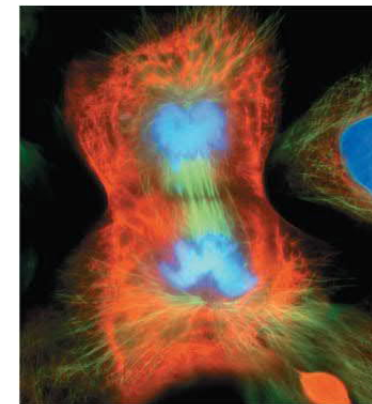

Metafaasi

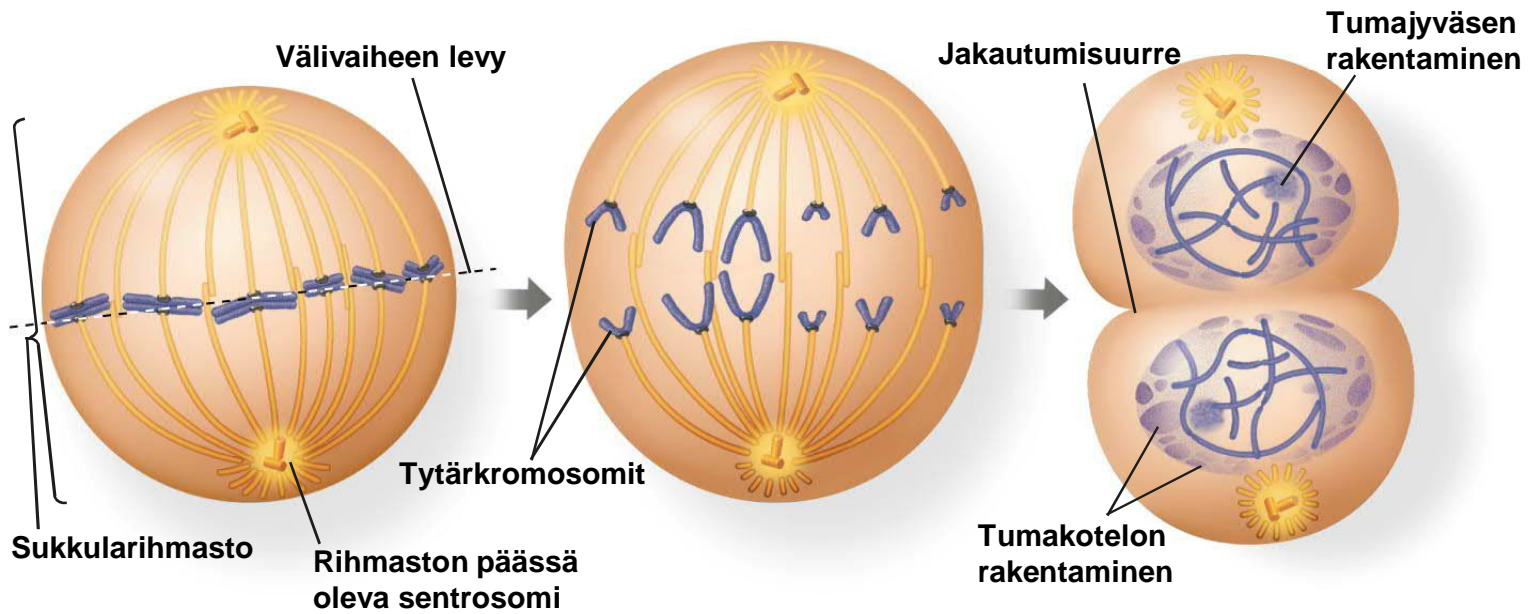

Anafaasi

Telofaasi ja sytokineesi

10 μm

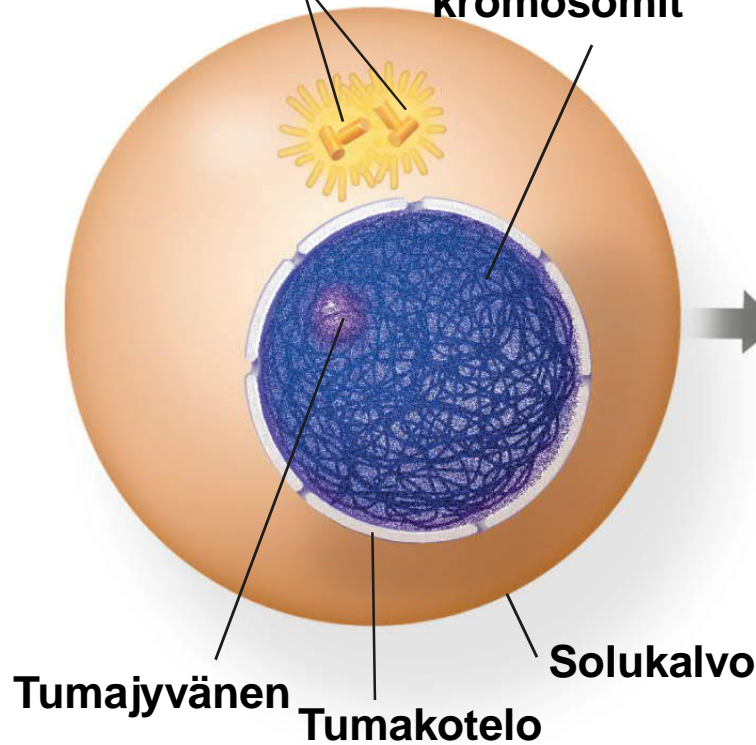

Inter=välillä, pha'sis=vaihe

Interfaasi G₂

Sentrosomit
(sentrionipari)

Jakautuneet,
tiivistymättömät
kromosomit

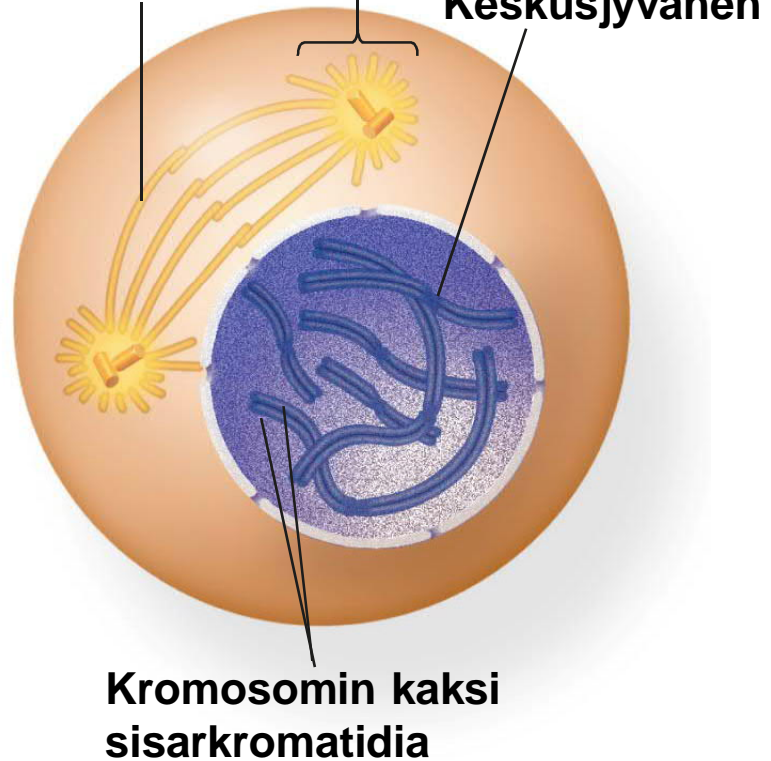
pro=alku

Profaasi

Mitoosisukkula
(mitotic spindle)

Asteri

Keskusjyvänen

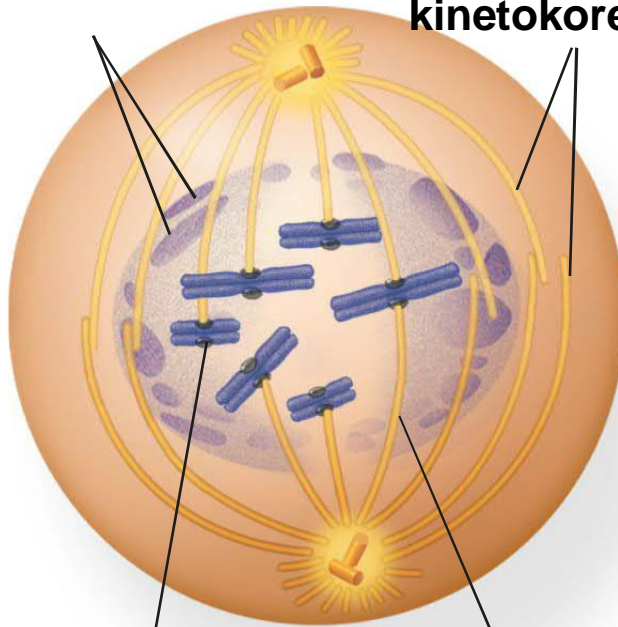

Meta=välissä

Prometafaasi

Tumakotelon kappaleita

Mikroputkia, jotka eivät liity kinetokoreihin

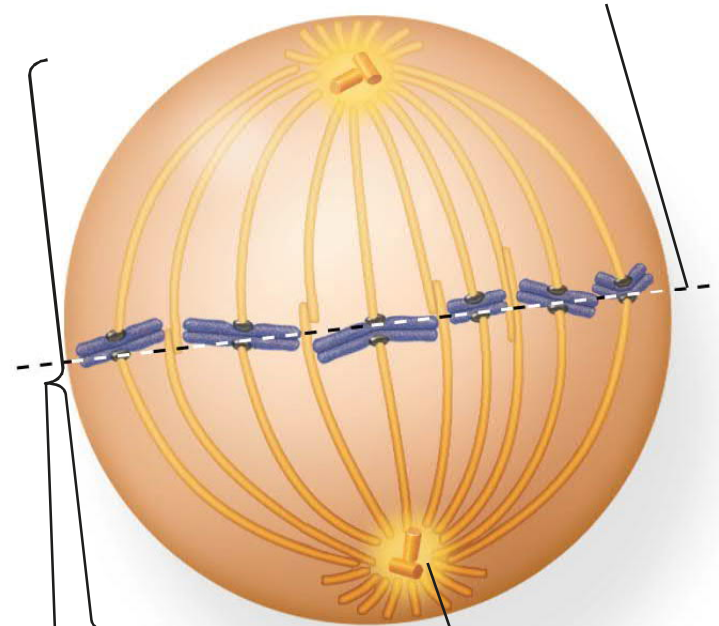
Kinetokori

Kineto's=liikuteltava
kko'ra=paikka

Kinetokoriin liittyvä mikroputki

Metafaasi

Metafaasin levy

Sukkularihmasto

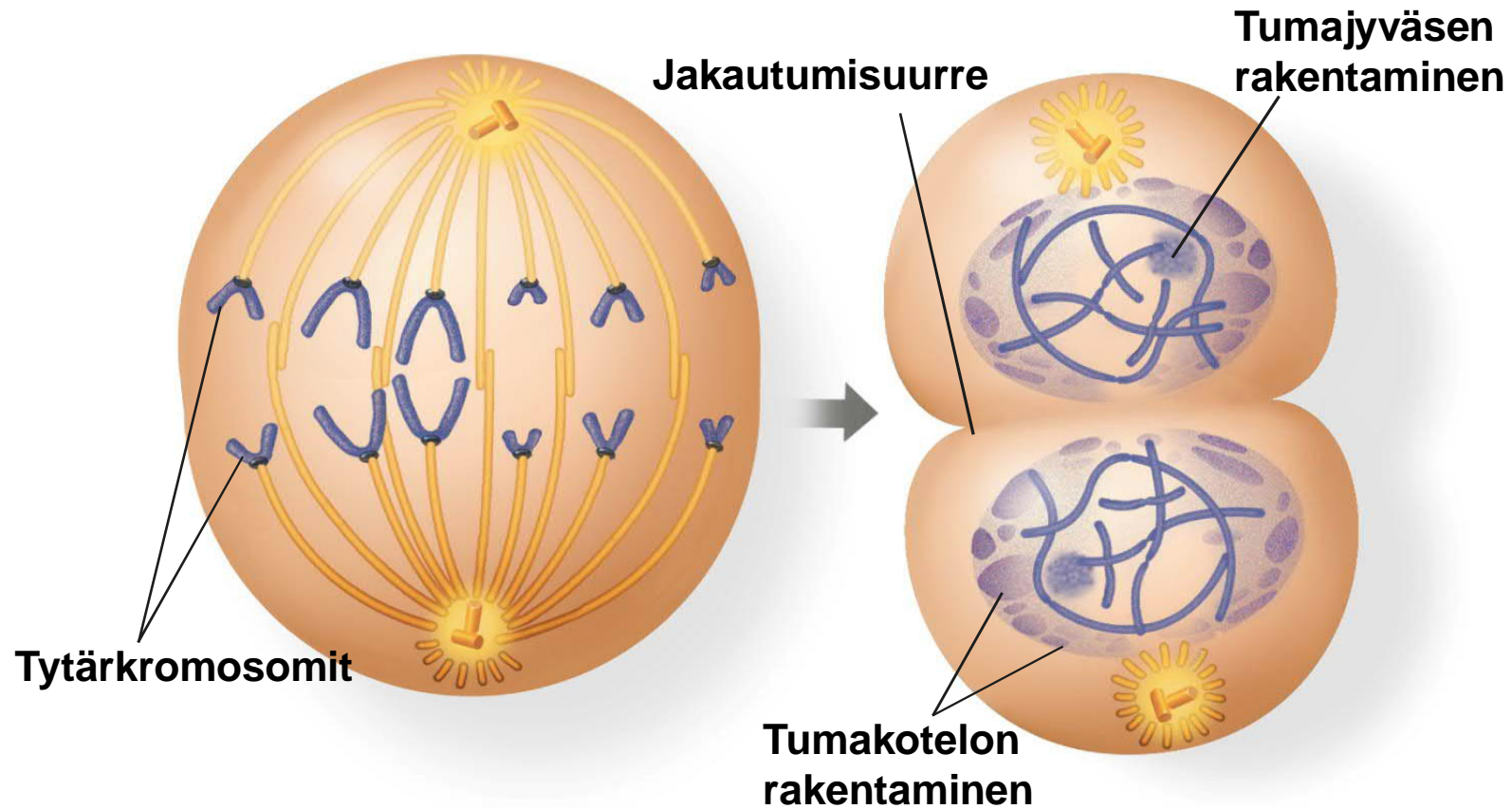
Rihmaston päässä oleva sentrosomi

Ana=ylös/esiin

Anaphase

Te'los=loppu ky'tos=solu

Telophase and Cytokinesis

Kiitos!

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

uef.fi

Solu- ja molekyylibiologian perusteet

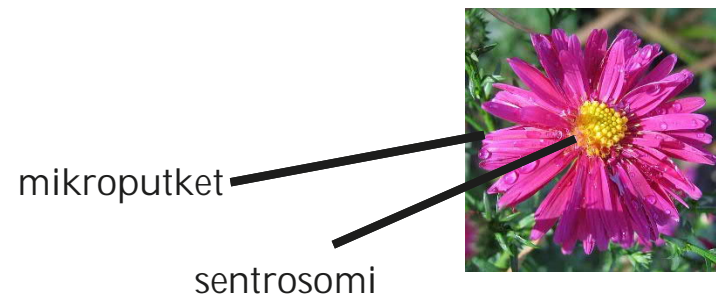
Solujen jakautuminen:

Sisarkromatidien ja tytärsolujen irrotus

Mitoosisukkula

Mikroputket muodostavat mitoosisukkulan (mitotic spindle), jolla säädellään kromosomien liikettä mitoosin aikana

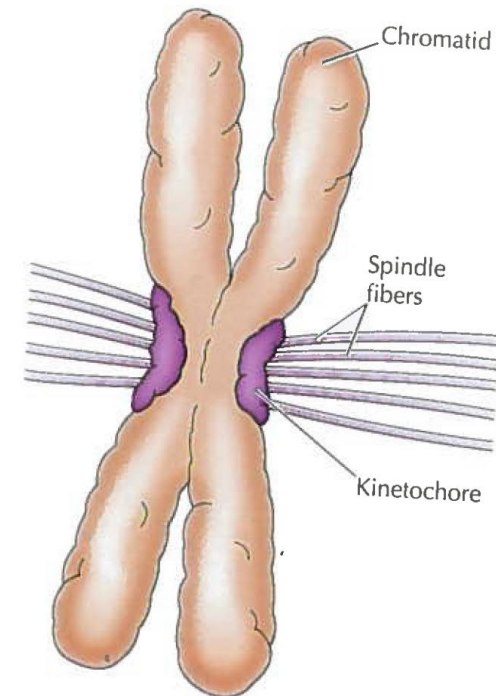
- Eläimillä mikroputket alkavat sentrosomeista
- Sentrosomi jakautuu interfaasin aikana ja jakautuneet sentrosomit liikkuvat solun eri päihin profaasin ja prometafaasin aikana
- Sentrosomin ympärillä on pieniä mikroputkia, jotka muistuttavat asterin kukkaa

Kromosomit ja mitoosisukkula

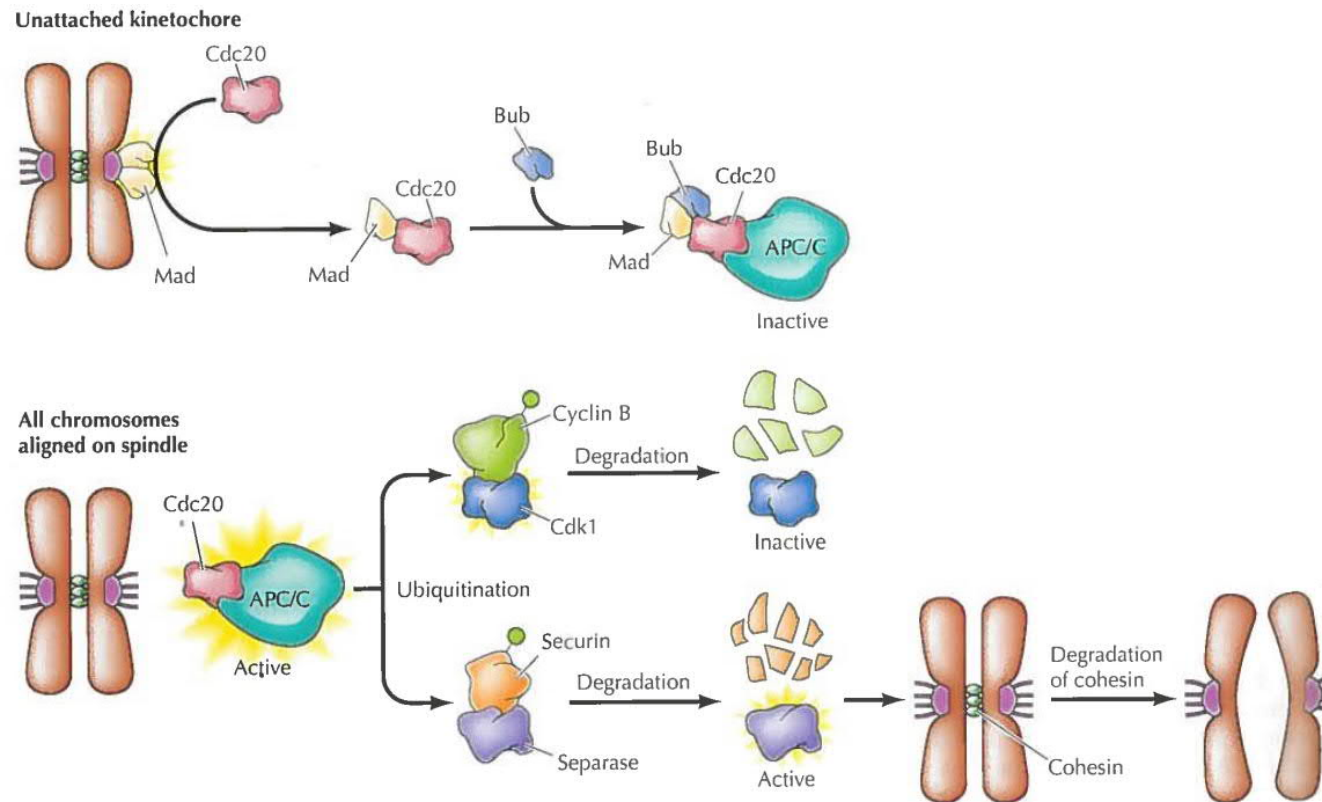
Prometafaasissa mikroputket liittyvän kromosomien kinetokoreihin ja liikuttavat kromosomeja

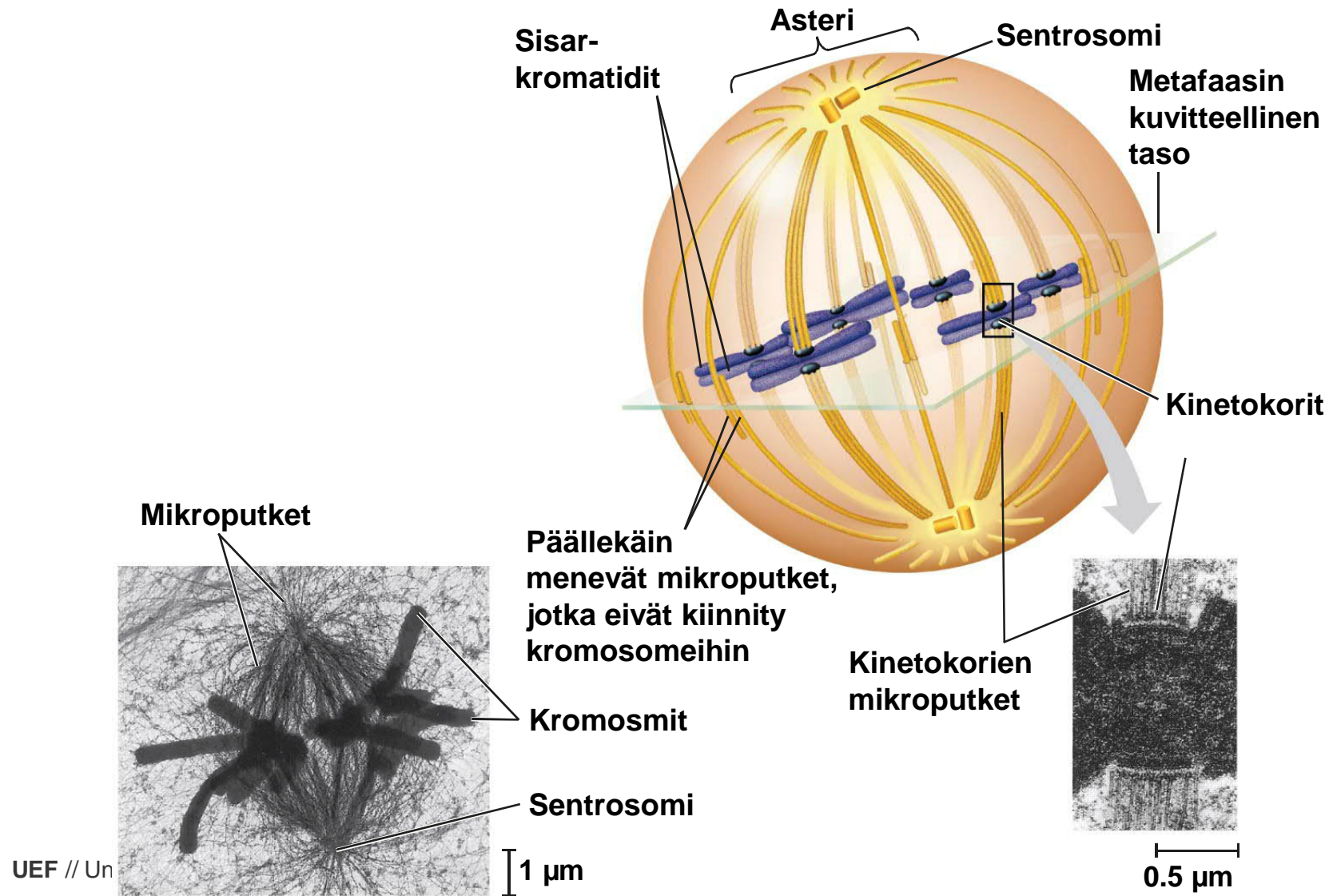
- Kinetokorit ovat keskusjyväsiin (sentromeereihin) liittyneitä proteiinikomplekseja
- Kinetokorit helpottavat mikroputkien kiinnittymistä sisarkromatideihin.
- Metafaasissa kromosomit sijaitsevat vierekkäin mitoosisukkulan keskellä muodostaen metafaasin tason

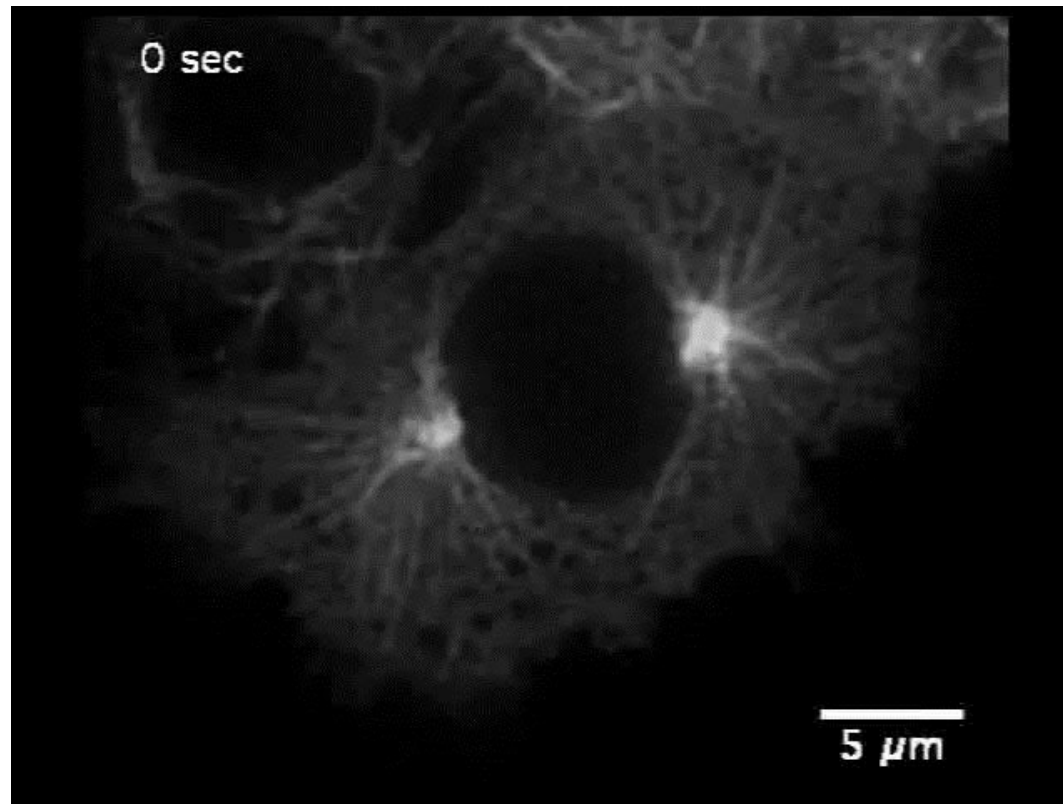

Ennen sisarkromatidien erotusta tarkastetaan, että molempiin on liittynyt mikroputki. Tarkastukseen osallistuu sykliini ja siihen liittyvät proteiinit.

Sukkulan muodostuminen mitoosissa

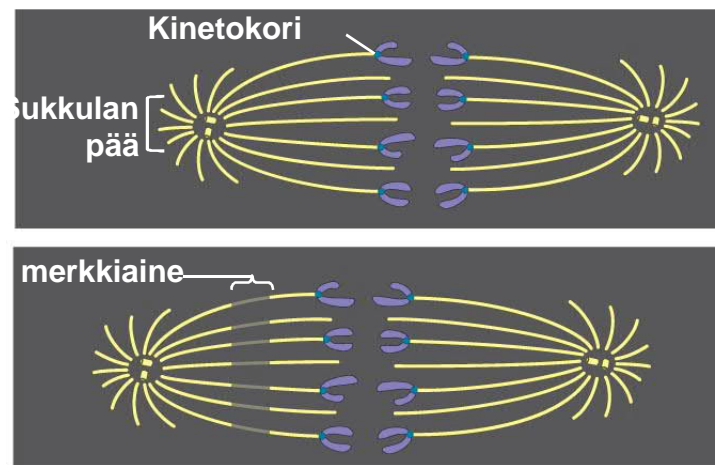
Sisarkromatidien erotus

Kohesiinit leikataan separaasi-entsyymillä anafaasissa, jolloin sisarkromatidit irtoavat toisistaan

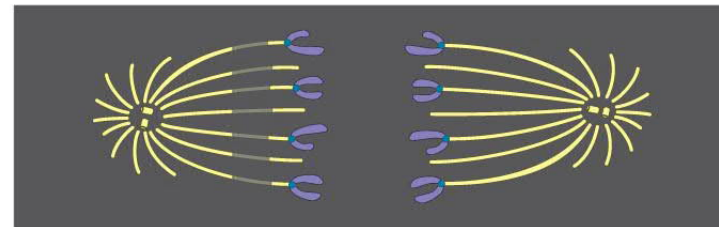
- Sisar-kromomatidit/tytär kromosomit liikkuvat mikroputkien vetäminä solun eri päihin
- Liikkuminen johtuu mikroputkien depolymerisaatiosta (pilkkomisesta) kinetokorin puoleisesta päästä
- Kinetokoreihin liittymättömät mikroputket lomittuvat vastakkain ja työntävät toisiaan, jolloin solu pitenee
- Telofaasissa identtiset tytärtumat kehittyvät solun eri päihin
- Sytokineesi (solujen erkaneminen) alkaa anafaasissa tai telofaasissa ja mitoosisukkula hajoaa.

Miten kinetokoreja liikutetaan?

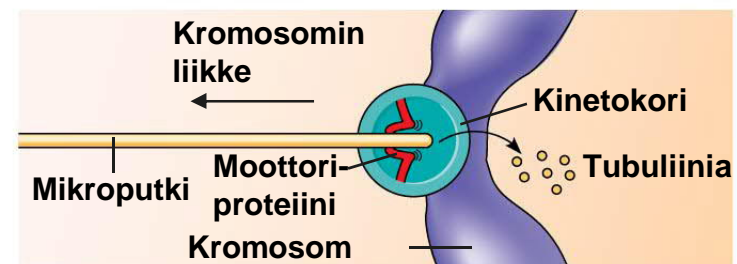
Koe

Tulokset

Johtopäätös

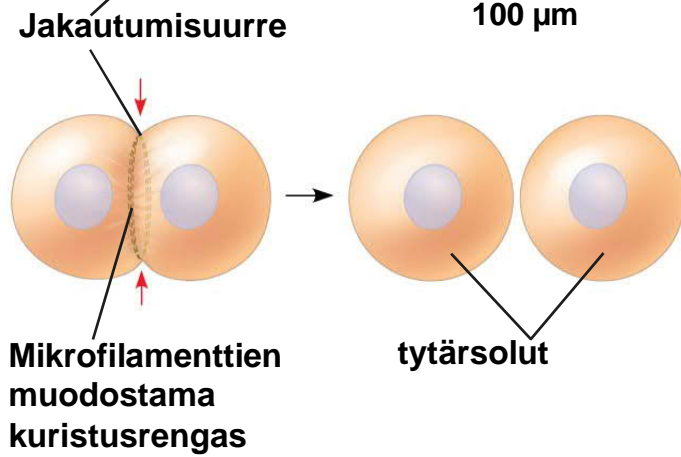
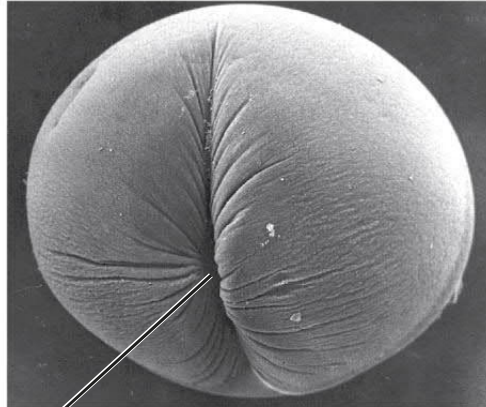

Sytokineesi

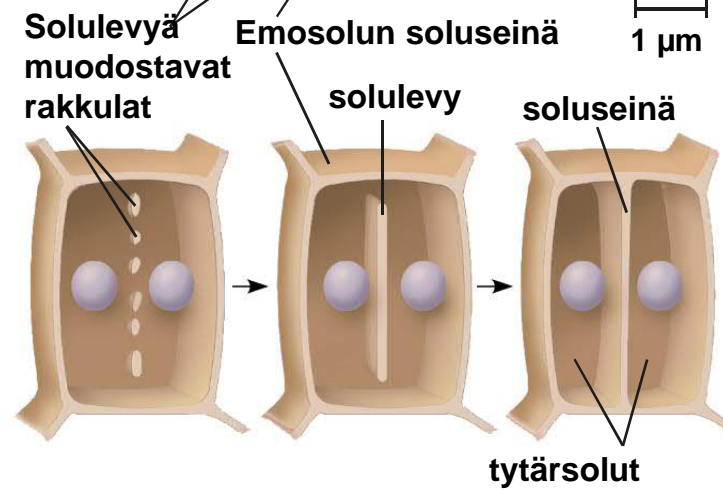
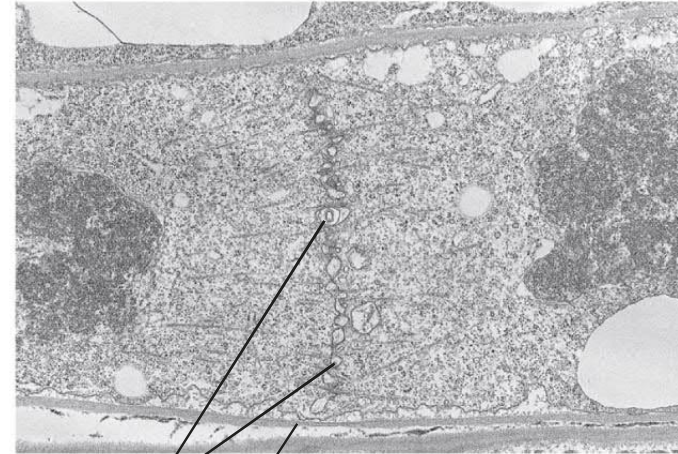
Perimän kahdentuminen on edellytyksenä perimältään samanlaisten solujen kahdentumiselle.

- Perimän jako tapahtuu mikroputkilla, jotka vetävät tytär-kromosomeja erilleen. Solujen on lisäksi jollain tavalla erottava toisistaan, mikä on hankalaa, jos solu ei voi liikkua.
- Eläinsoluilla eroaminen tapahtuu kuroutumalla (cleavage), jossa muodostuu kuroutumisuurre (cleavage furrow)
- Kasvisoluilla muodostuu sytokineesissä tytärsolujen välille solulevy (cell plate), josta kehittyy soluseinä

(a) Eläinsolun jakautuminen (SEM)

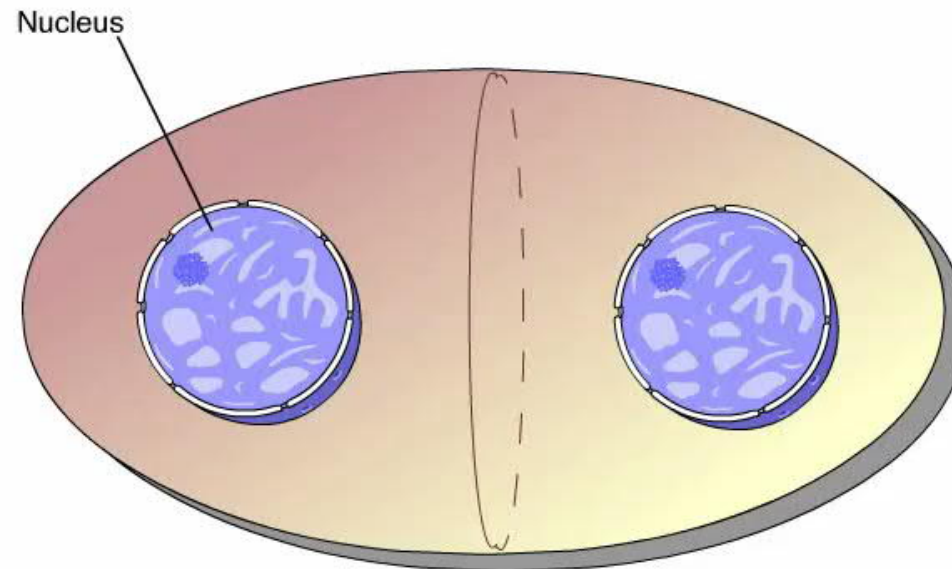

(b) Solulevyn muodostus kasvisolussa (TEM)

Sytokineesi-animaatio

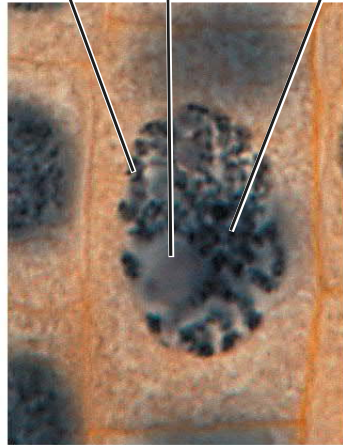
CYTOKINESIS

Animal cell

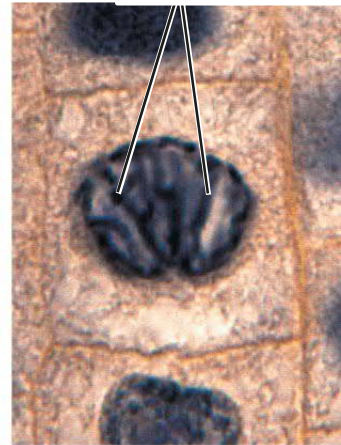

Tuma Tuma-
jyvänen Tiivistyvät
kromosomit

1 Profaasi

2 Prometaaasi

10 μ m

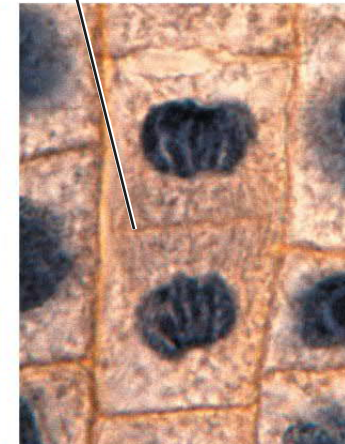
Solulevy, josta muodostuu soluseinä

3 Metafaasi

4 Anafaasi

5 Telofaasi

Kiitos!

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

uef.fi

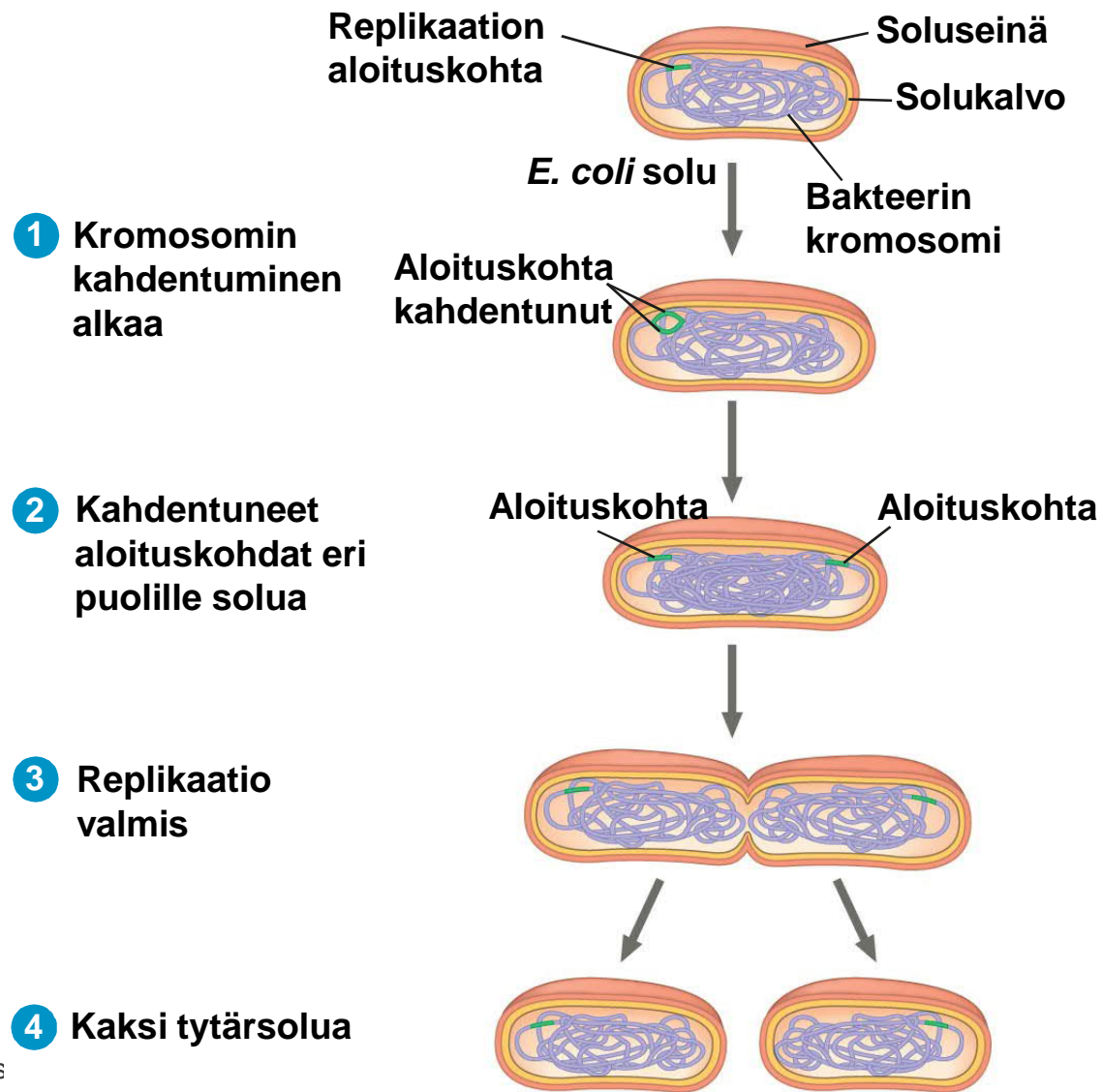
Solu- ja molekyylibiologian perusteet

Solujen jakautuminen: Binaarifissio

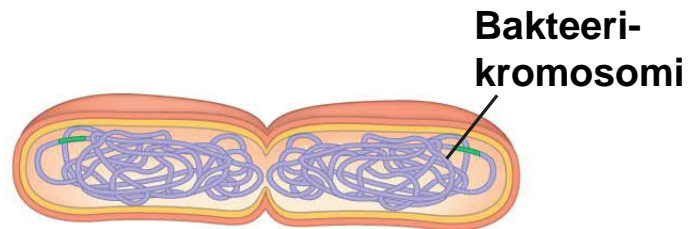
Bakteereiden binaarifissio

Kaikki eliöt eivät ole juustosta pitäviä jyräjöitä eivätkä kaikki solut liity syöpätutkimukseen. Prokaryooteilla (bakteerit ja arkit) lisääntyminen tapahtuu binaarifissiolla

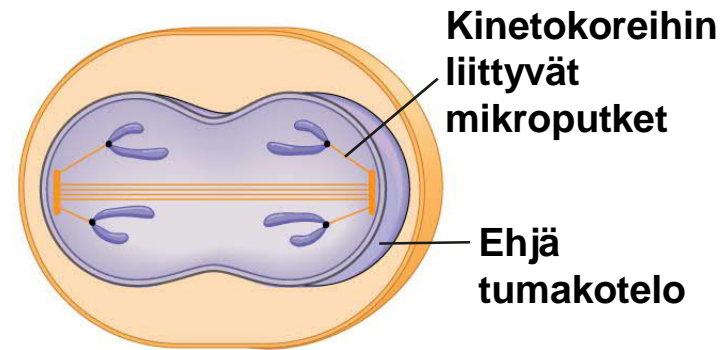
- Kromosomi kahdentuu alkaen replikaation aloituskohdasta ja tytärokromosomit liikkuvat aktiivisesti erilleen
- Solukalvo kuristuu sisäänpäin, jolloin muodostuu kaksi solua.

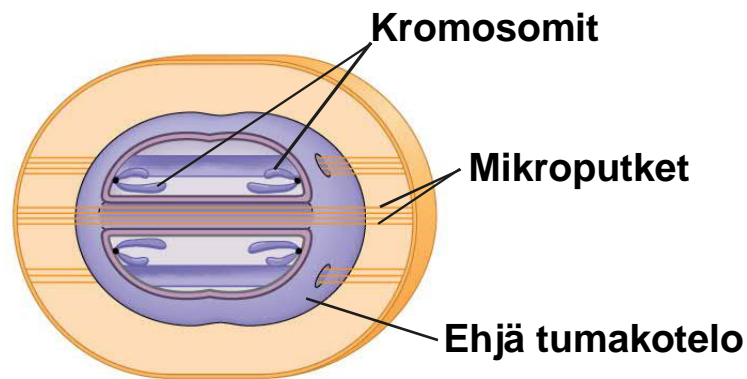
Mitoosin evoluutio

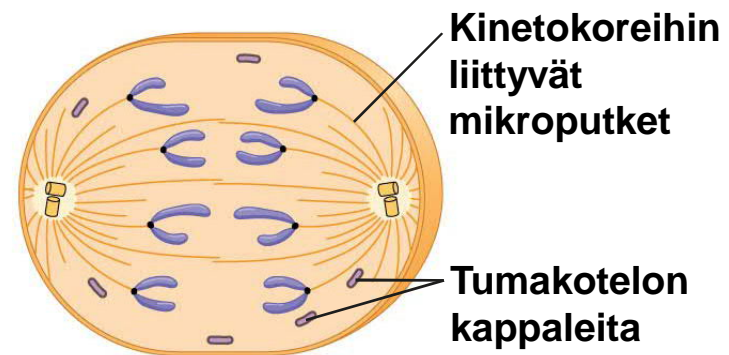
(a) Bakterit

(c) Piilevät ja jotkut hiivat

(b) Panssarilevät

(d) Useimmat eukaryootit

Kiitos!

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

uef.fi

Solu- ja molekyylibiologian perusteet

Solujen jakautuminen: Solusyklin säätely

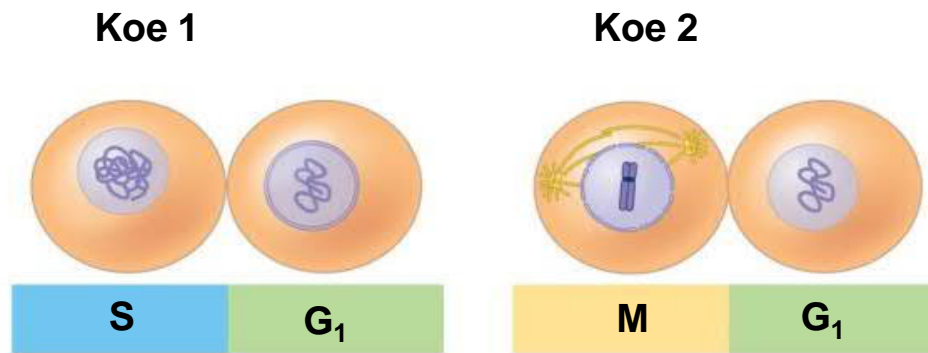

Eukaryoottien solusyklin kontrollin molekulaariset mekanismit

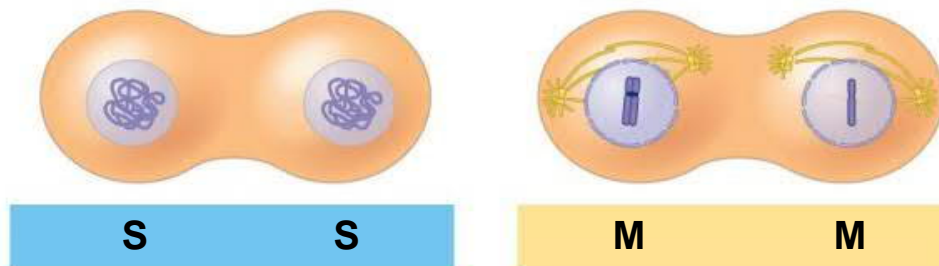
Solujen jakautumistaajuus vaihtelee solutyypeittäin (esim. suoliston epiteeli vs. neuroni). Mikäli solusyklin säätelyssä tapahtuu häiriöitä, voi seurauksena olla syöpä.

- Solusyklin säätely tapahtuu sytoplasman kemiallisilla signaaleilla
  - Todettavissa kokeilla, joissa solusyklin eri vaiheissa olevia soluja yhdistetään kaksitumaiseksi soluksi.

Koe

Tulos

G₁ tuma siirtyi S vaiheeseen ja DNA synteesiin

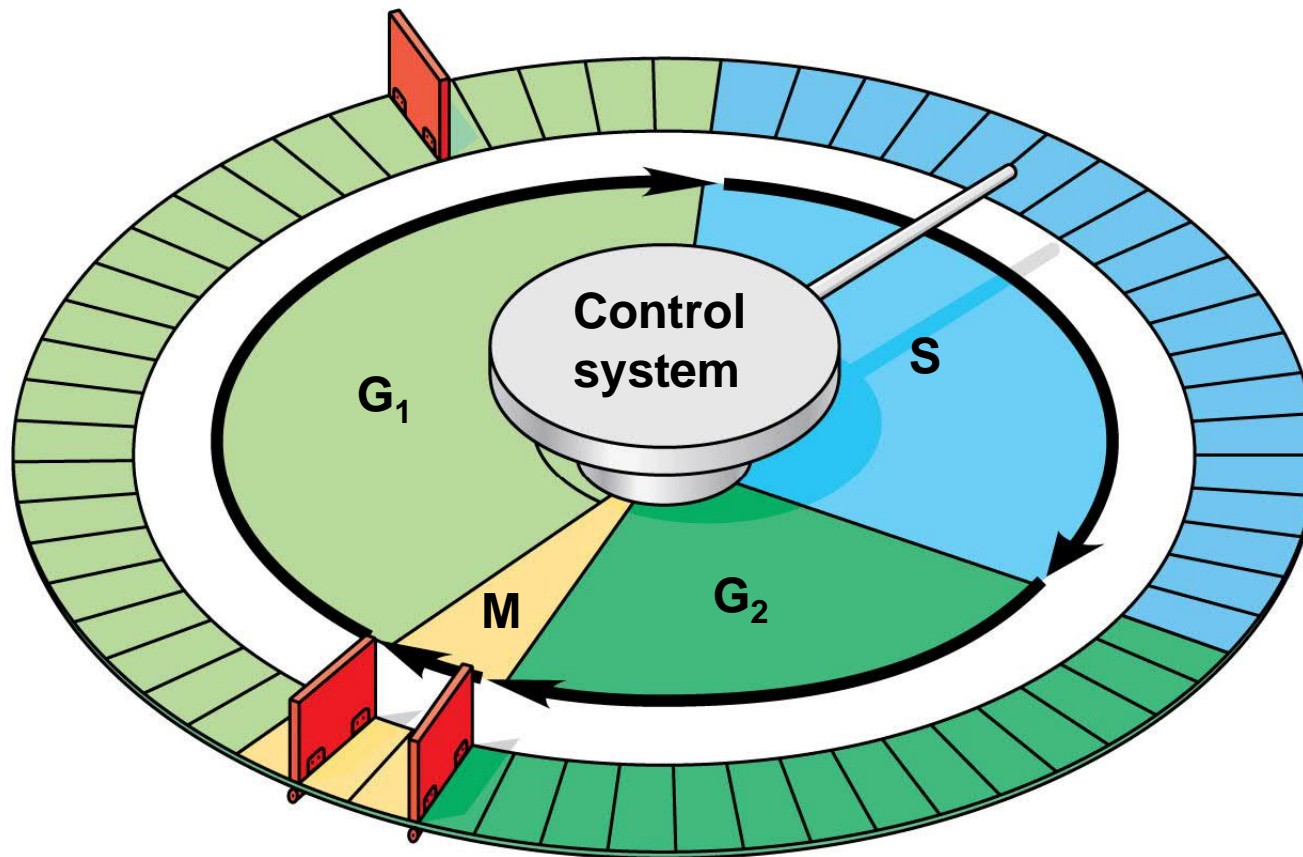
G₁ tuma alkaa mitoosin ilman kromosomiston kahdentumista

Solusyklin vaiheiden säätely

Solusyklin vaiheet tapahtuvat peräkkäin kiertäen kuin kellotaulussa.

- Erona kellomekanismiin on kierron kontrolli, joka toimii solusyklin tahdistimena.
- Sykliä säädellään sekä solun sisältä (internal) että sen ulkopuolelta (external)
- Solukierron kellossa on tarkastuspisteitä, jotka solu pääsee läpäisemään vain ehtojen täytyessä.

G₁ tarkastuspiste

M tarkastuspiste

G₂ tarkastuspiste

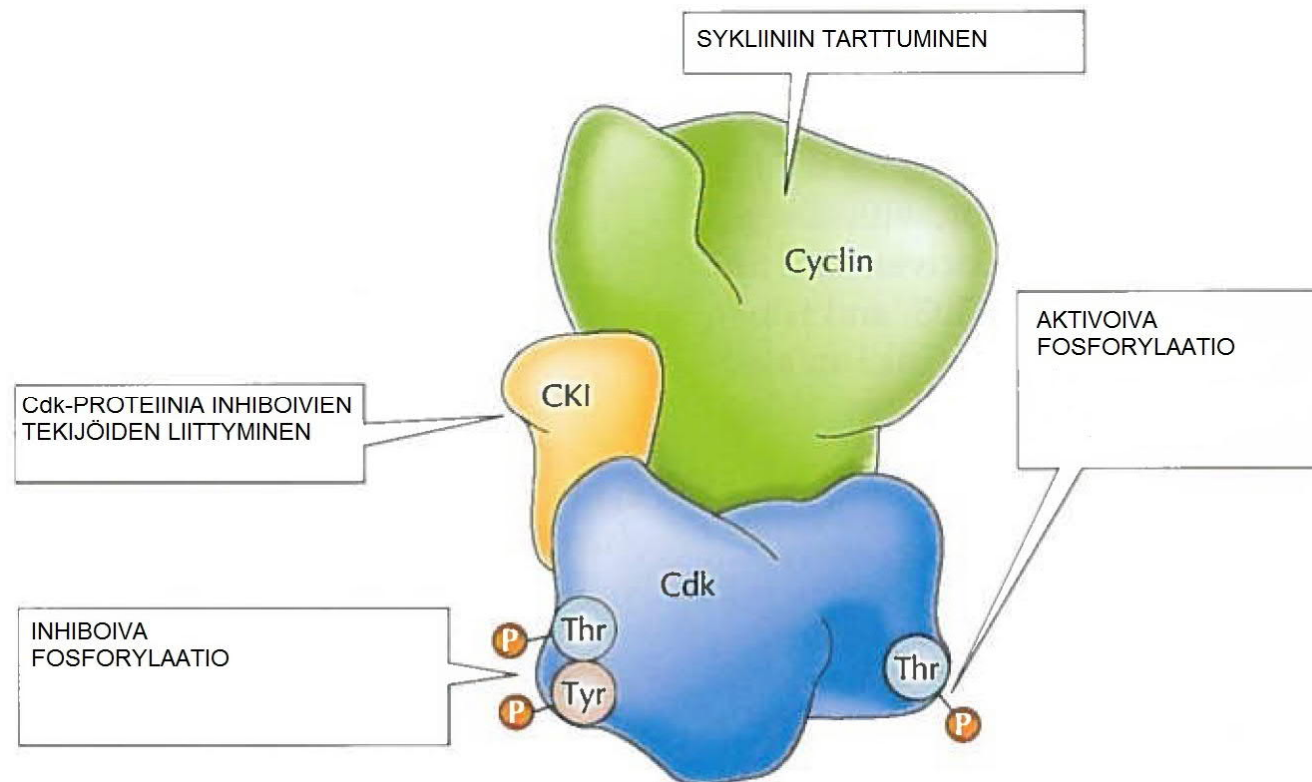

Sykliinit ja sykliinin säätelemät kinaasit vaikuttavat solusykli-kellon säätelyssä

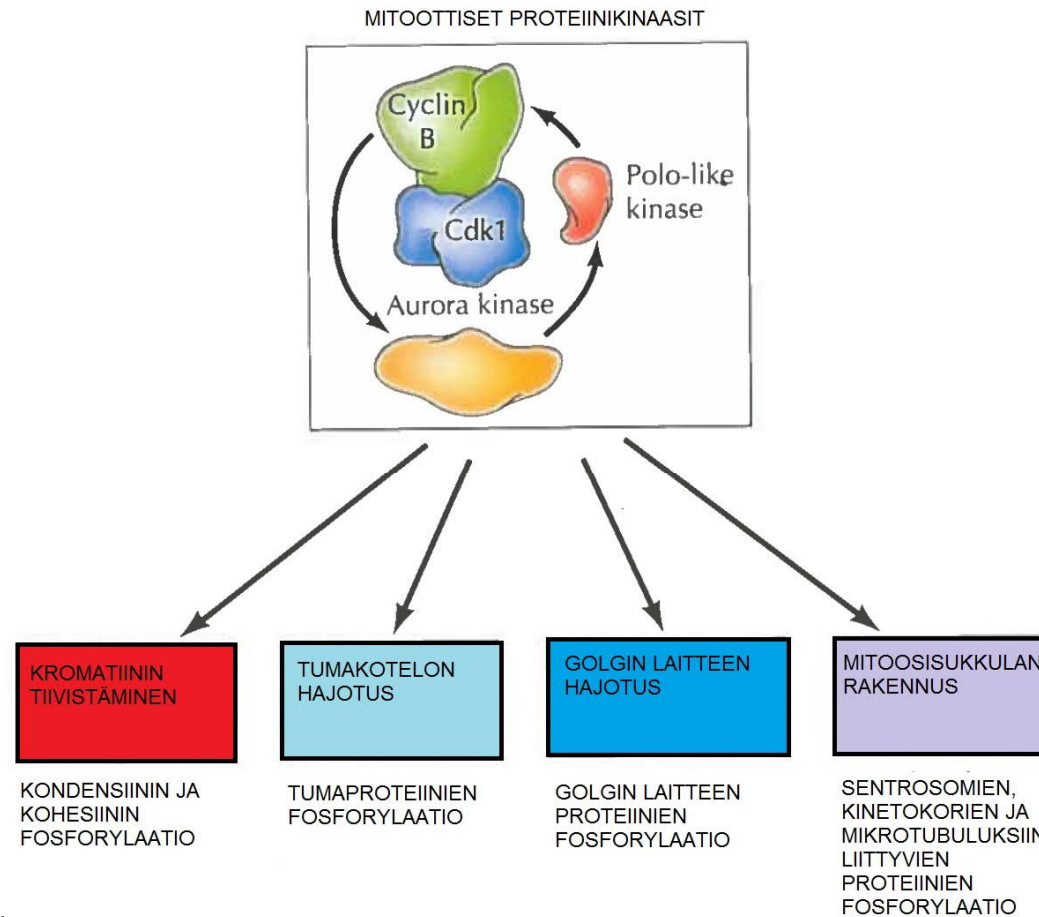
Solusykliin perustuu sykliini-proteiineihin ja niiden säätelemiin proteiinikinaaseihin (cyclin-dependent kinases, Cdk).

- Kinaasit ovat entsyymejä jotka lisäävät fosfaattiryhmiä proteiineihin, mikä aktivoi tai inhiboi fosforyloitavaa proteiinia
- Solun sykliinipitoisuuden muutokset vaikuttavat Cdk-proteiinin aktiivisuuteen
- Solun siirtymistä G₂-vaiheesta M-vaiheeseen säätelee sykliini-Cdk-kompleksi, jota kutsutaan kypsymistä-lisääväksi tekijäksi (maturation-promoting factor, MPF)

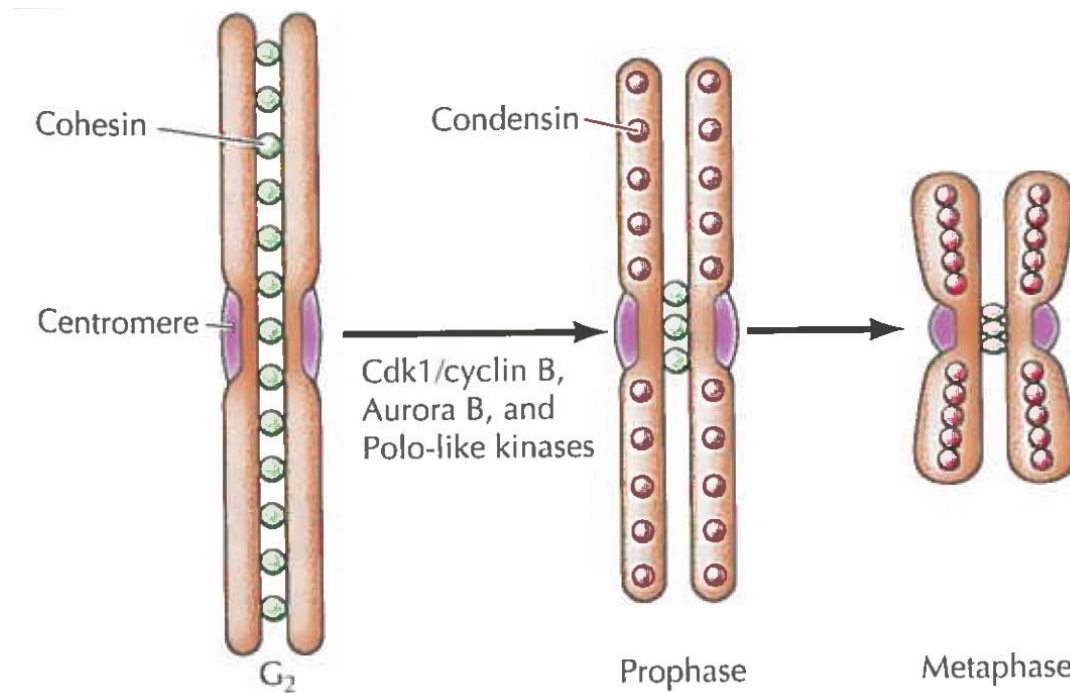
Sykliini-kompleksiin liittyy useita tekijöitä, jotka vaikuttavat toisiinsa. Siten Cdk:n toiminta on estetty erilaisilla inhiboivilla tekijöillä G₁ ja S-faasin aikana

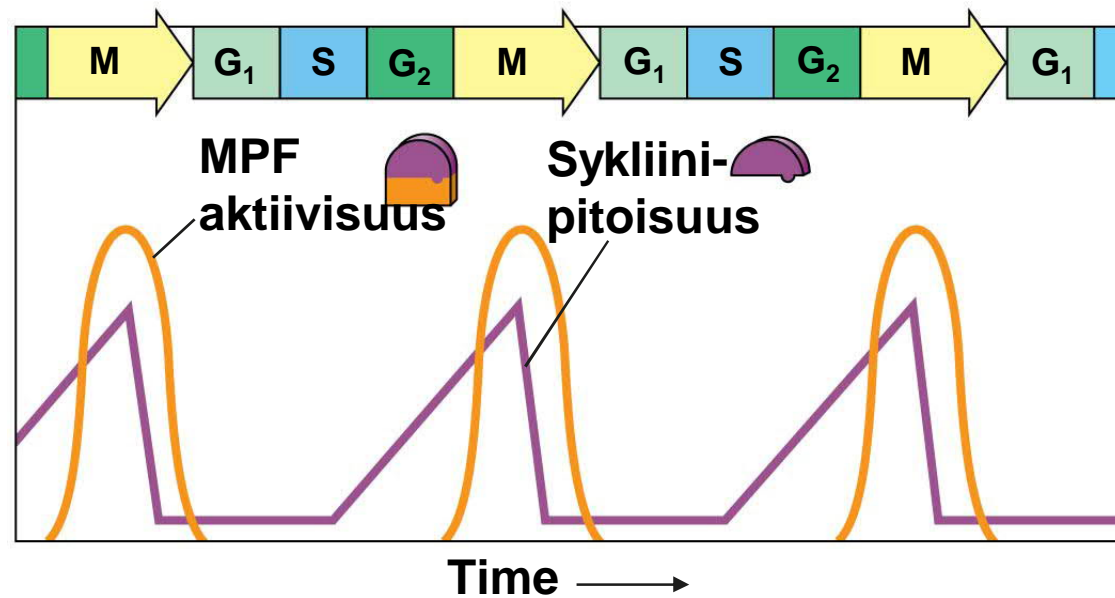
Sykliini-kompleksiin liittyy useita kinaaseja, jotka vaikuttavat kaikkiin solujakautumisen vaiheisiin.

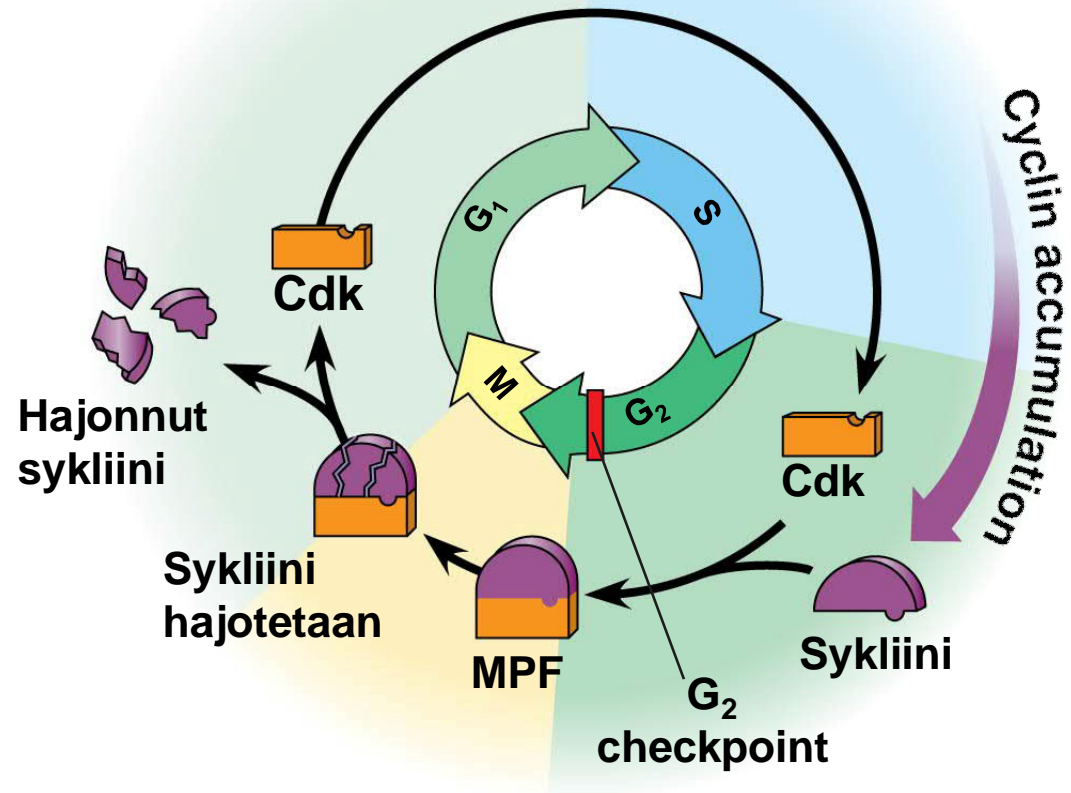
Sykliini-välitteisesti tapahtuu esimerkiksi kromosomien tiivistäminen ja kohesiinin vaihtaminen kondensiiniin, mikä helpottaa sisarkromatidien erottamista.

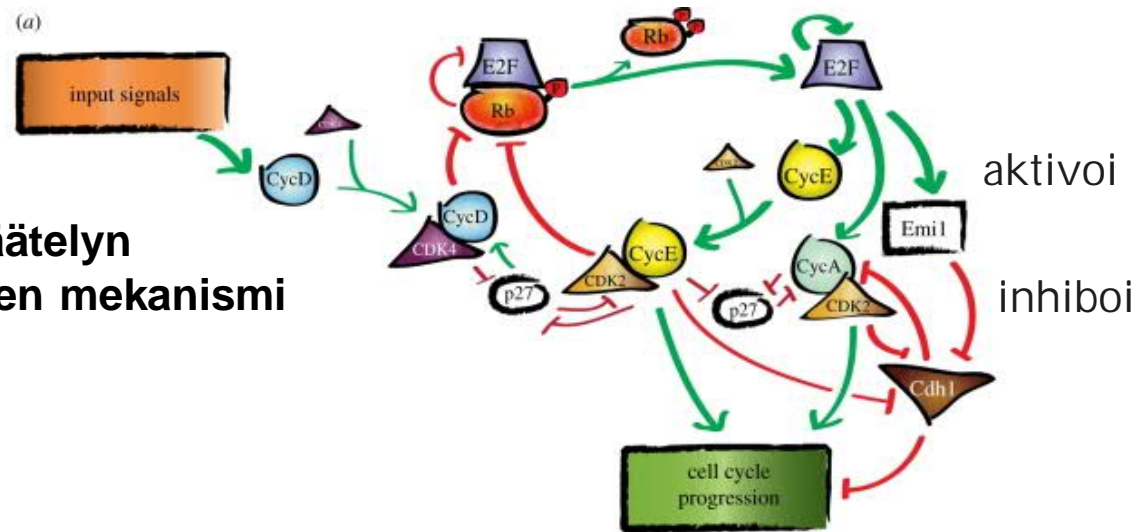

(a) MPF aktiivisuuden ja sykliinin määrän vaihtelu solusyklin aikana

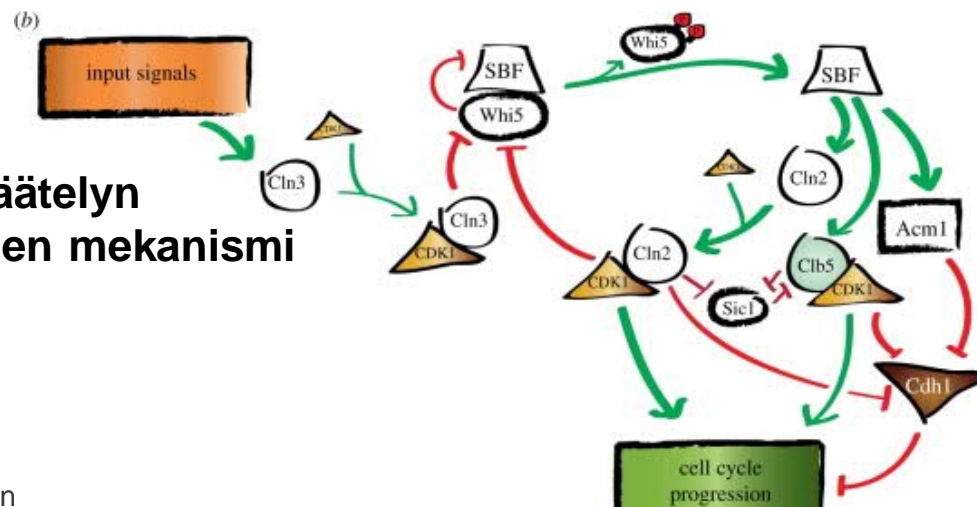

(b) Solusyklin säätelyn molekulaarinen mekanismi

**Solusyklin säätelyn
molekulaarinen mekanismi
nisäkkäillä**

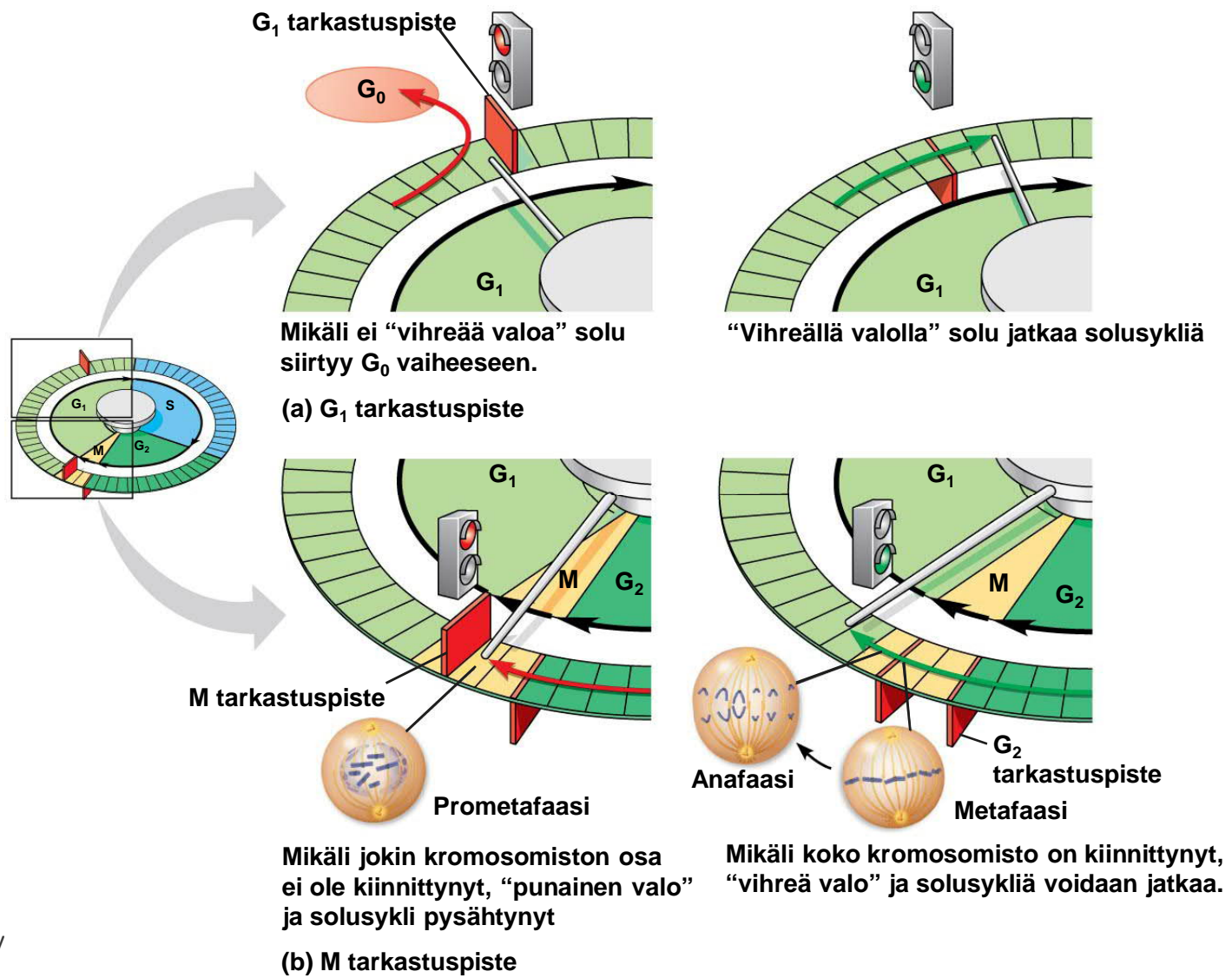
**Solusyklin säätelyn
molekulaarinen mekanismi
leiviniivalla**

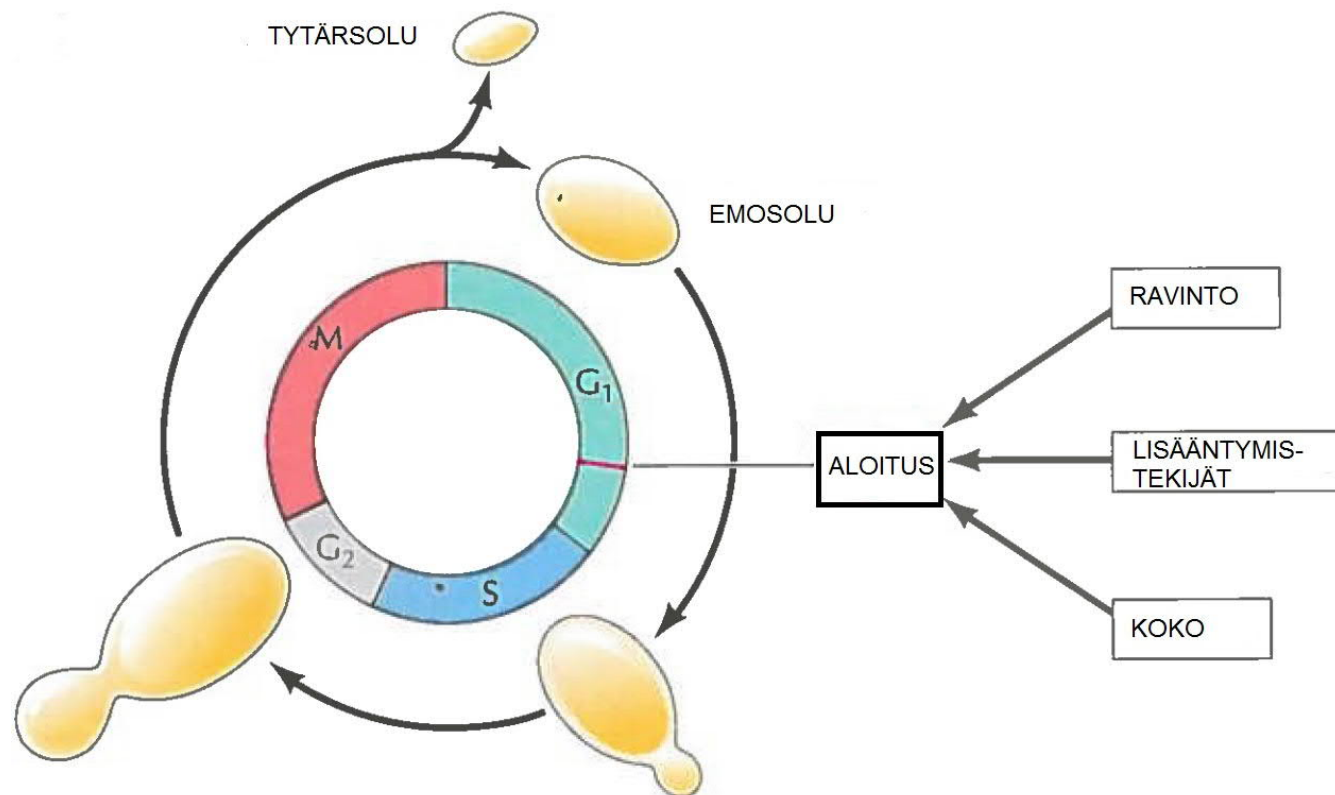
“Punainen ja vihreä liikennevalo”: solun sisäiset ja ulkoiset säätelijät solusyklin säätelijöinä

Monet solun ylläpitomekanismit vaikuttavat tarkastuspisteiden kohdalla päätökseen jatkaa tai pysäyttää solusykli.

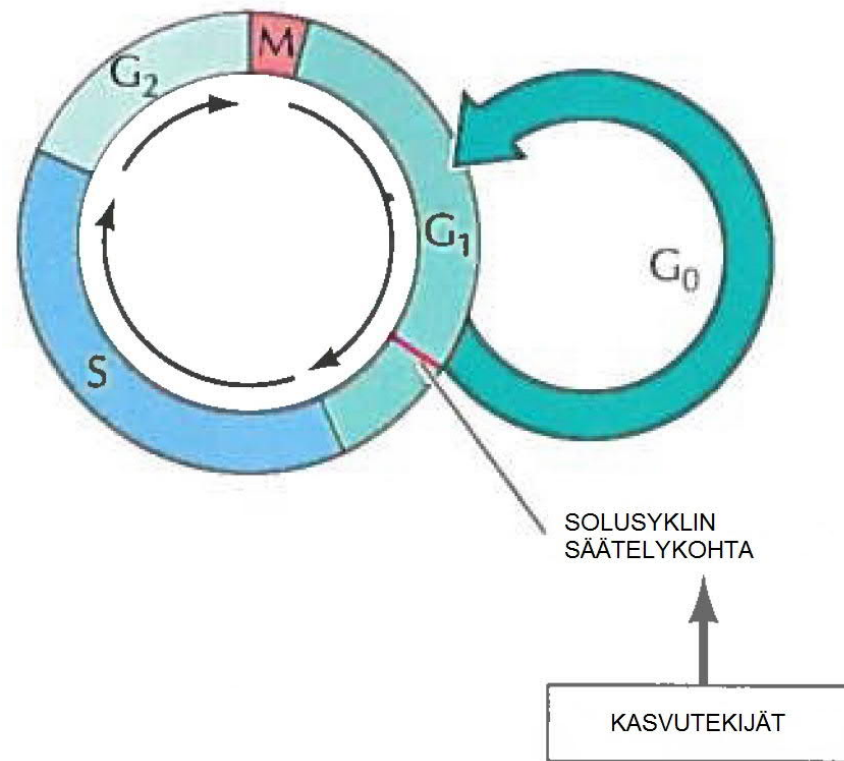
- Osa signaaleista myös solun ympäristöstä
- Kolme tärkeää tarkastuspistettä: G_1 , G_2 ja M-vaihe
- Useimmille soluille G_1 tarkastuspiste on tärkein: “vihreä valo” tässä vaiheessa tarkoittaa solulle S, G_2 ja M-vaiheiden läpäisyä ja solun jakautumista
- Mikäli solulla G_1 tarkastuspisteellä “punainen valo”, siirtyy se jakautumattomaan G_0 -vaiheeseen.

Yksinkertaisilla eliöillä, kuten leivinihivalla, *Saccharomyces cerevisiae*, solusyklin säätely tapahtuu yhdessä kohdassa ulkoisten tekijöiden säatelemänä.

Eläimillä solusyklin säätely toimii periaatteessa samalla tavalla, mutta monisoluisilla säätelijöitä tarvitaan lopettamaan solusykli siirtämällä solu G_0 -lepotilaan.

Kiitos!

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

uef.fi

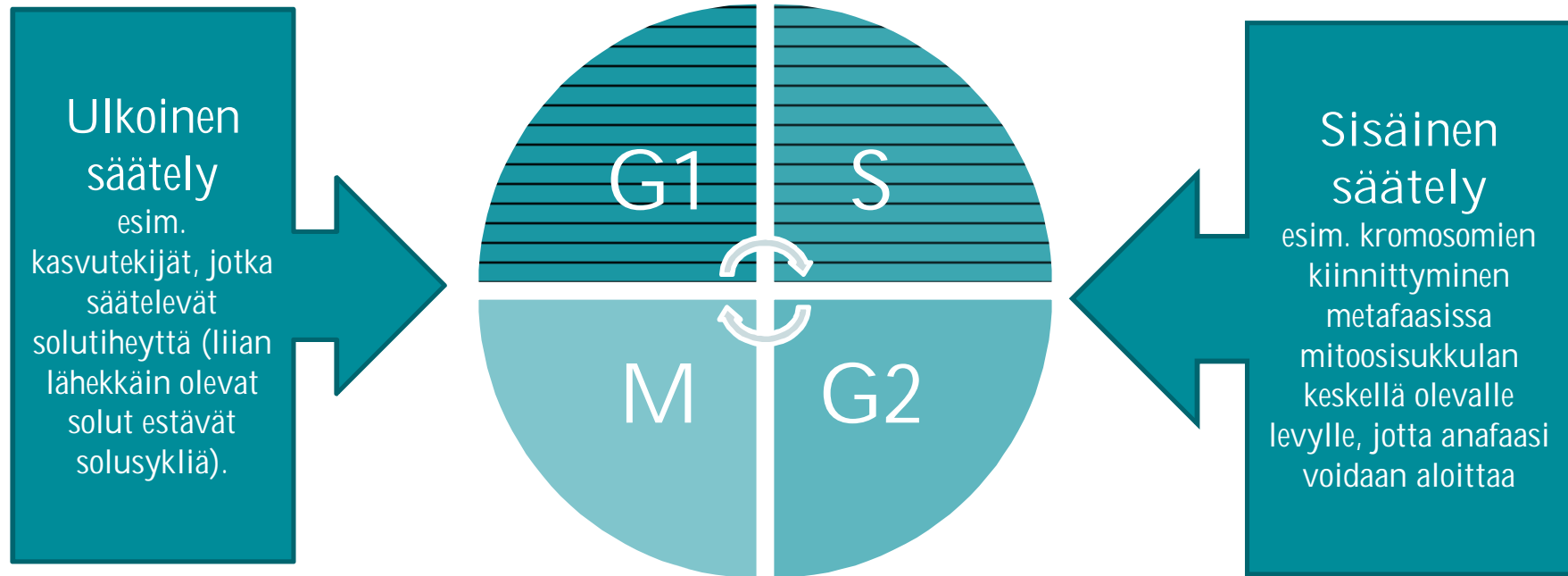

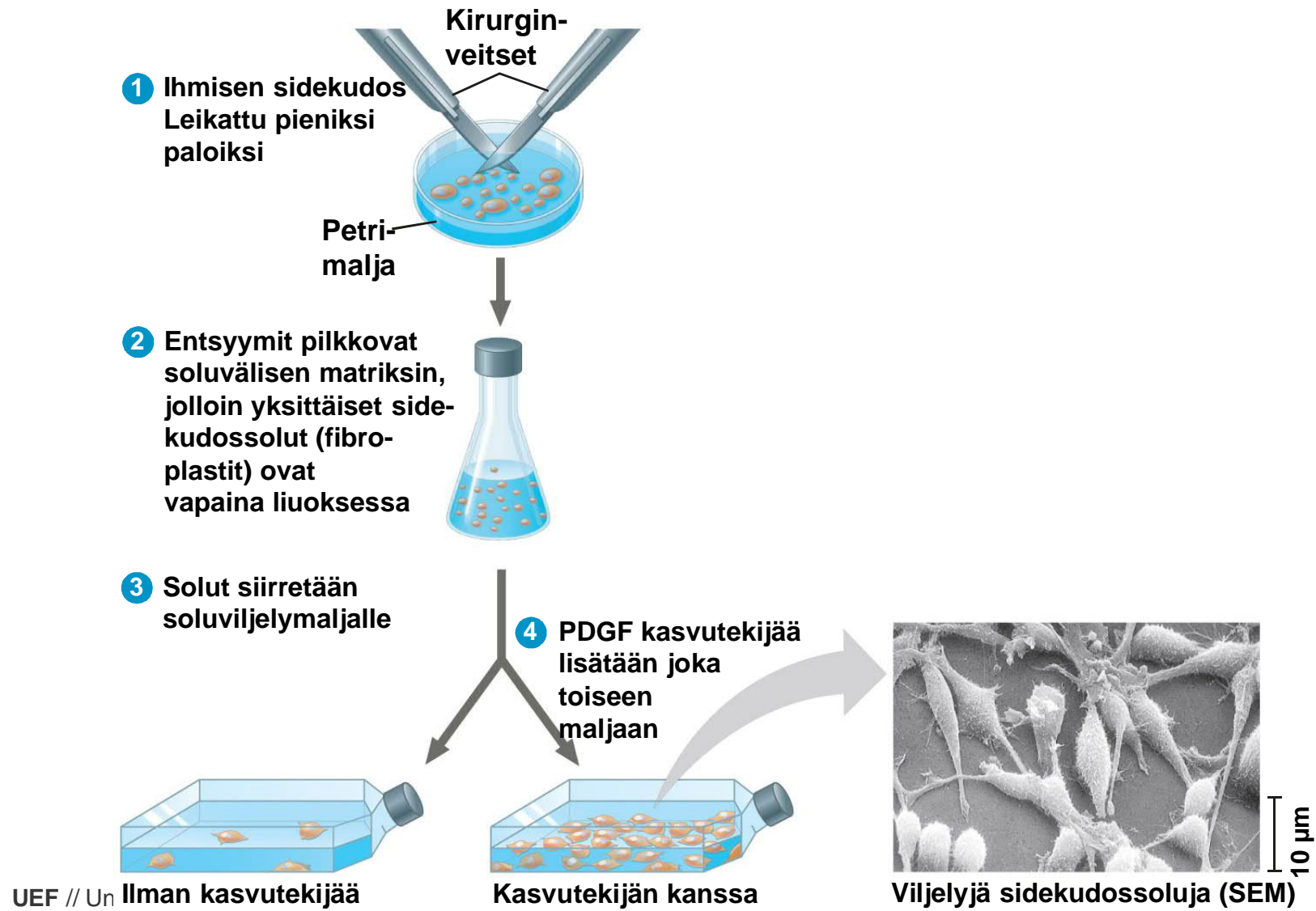

Solu- ja molekyylibiologian perusteet

Solujen jakautuminen: Solusyklin säätely ja syöpä

Solusykli ja säätelijät

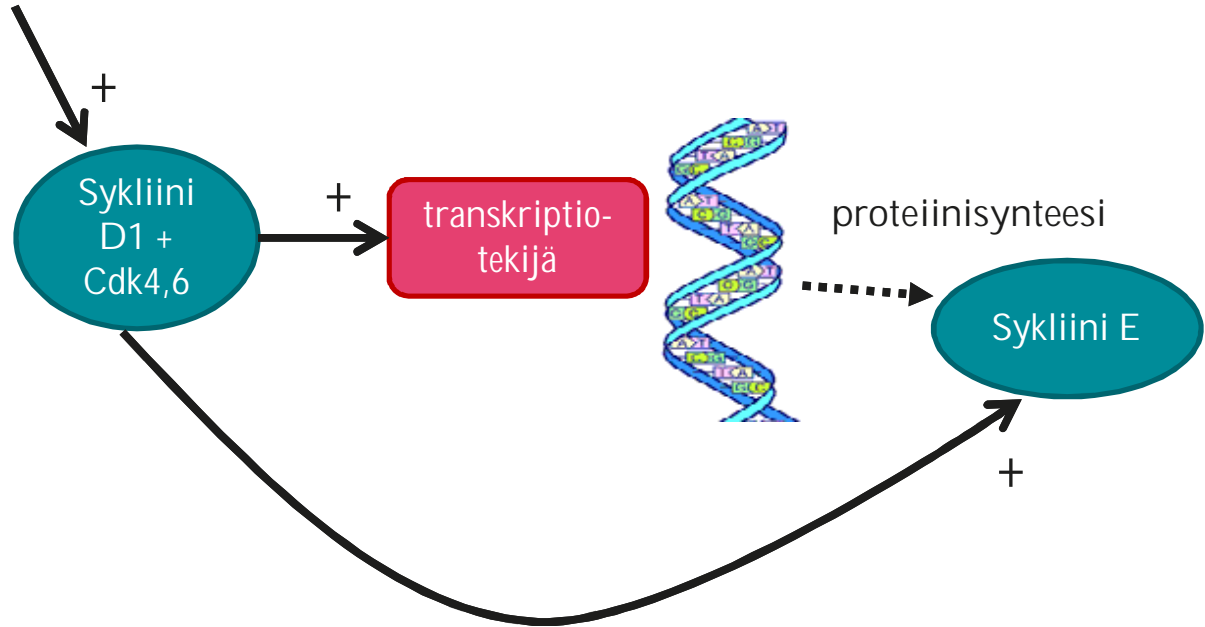

Kasvutekijät (growth factors)

Kasvutekijöitä tarvitaan G_1 vaiheen tarkastuspisteen ylittämiseen

- Edellytyksenä DNA:n kahdentumiselle, S-faasille.
- Usein vaikutus sykliini D1:n ja siihen liittyneellä kinaasilla Cdk4,6
- Sykliini D1 aktivoi geeniaktiivisuutta lisäävän transkriptiotekijän toimintaa.
  - solusykliin tarvittavia proteiineja aletaan tuottaa solussa.
  - eräs tuotetuista proteiineista on sykliini E, joka muuttuu DNA-kahdentumista aktivoivaksi sykliini D vaikutuksesta.
- Solusyklin ylläpitämiseen tarvitaan useiden mekanismien aktivointia.

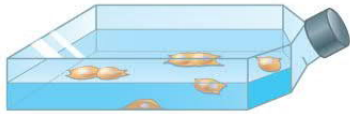
kasvutekijä

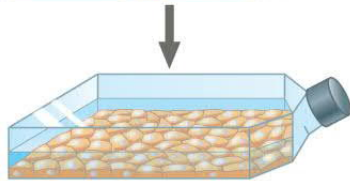
Kasvualusta

Useimmat solut vaativat jakautumiselle jonkin alustan (muita soluja tai solumaljan muovipohjan).

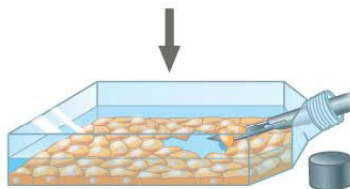
- Solutiheydestä riippuva inhibitio ja ankkuroitumisvaatimus varmistavat, että soluja on sopivasti
- Syöpäsolut ovat menettäneet kyvyn molempiin säätelyihin

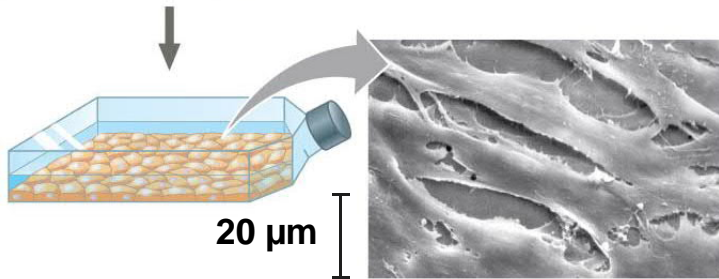
Ankkurista riippuvat solut tarvitsevat pinnan (maljan pohjan), solut voivat jakautua

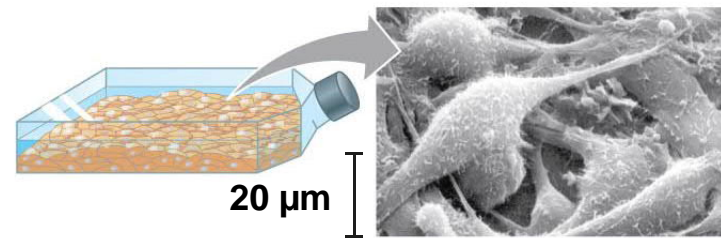
Solutiheys rajoittavana tekijänä: solut muodostavat yhden solun paksuisen kerroksen

Mikäli maljan pohjalle muodostuu tyhjä tila, solut jakautuvat ja täyttävät aukon

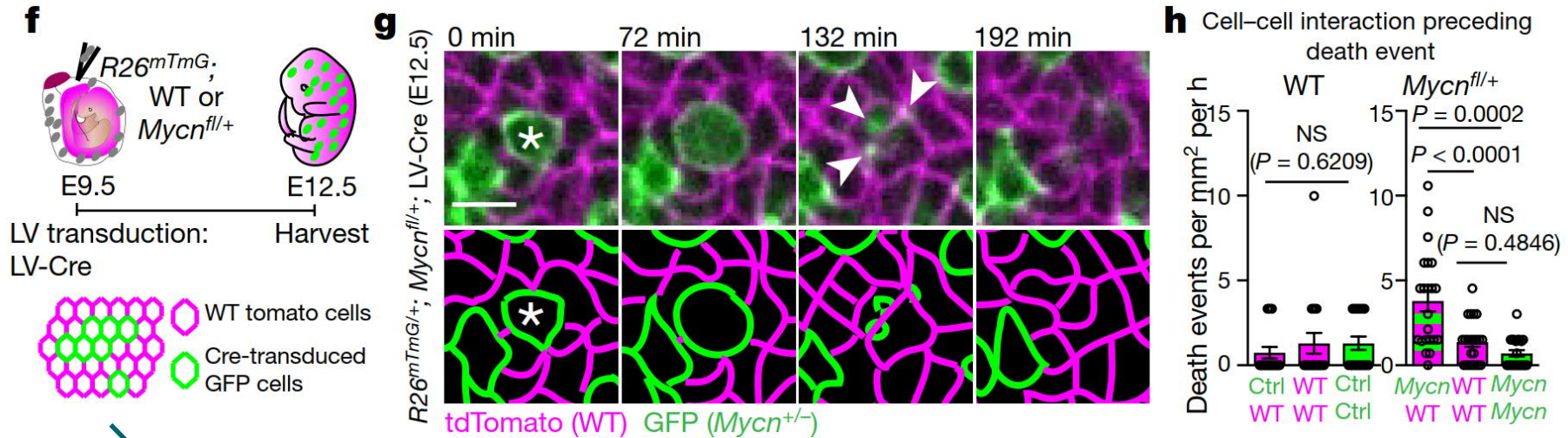

(a) Normaalit nisäkässolut

(b) Syöpäsolut

Solut voivat myös lisätä tyhjää tilaa tappamalla

Hiiren alkion pintasolukko (epidermi) sisältää joko GFP:tä tai punaisena fluoresoivia soluja.

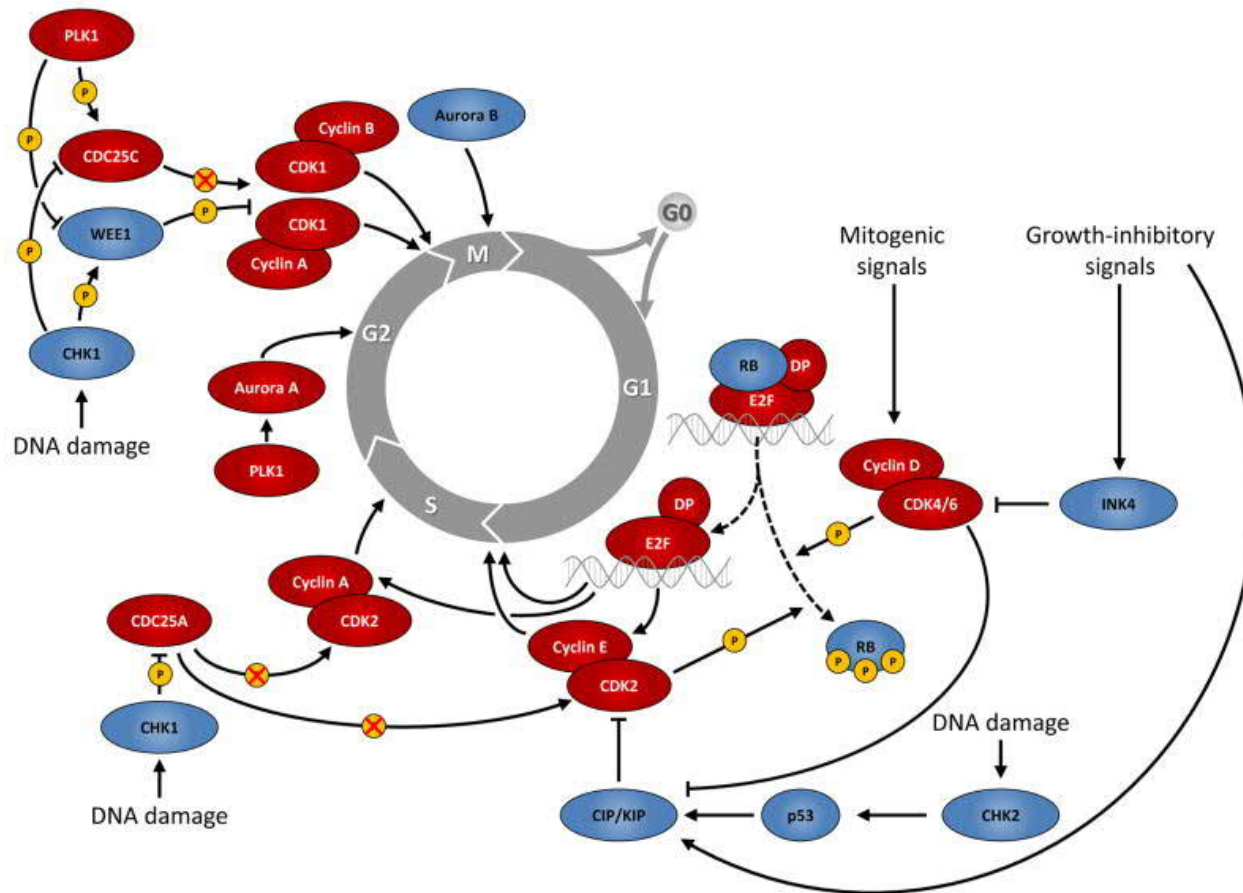
Vihreät solut kuolevat nopeasti ollessaan punaisten solujen vieressä. Niissä on vähemmän proto-onkogeeniä, *Mycn*:iä.

Syöpäsolut menettävät solusyklin säätelyjärjestelmät

Syöpäsolut eivät ole herkkiä elimistön säätelymekanismeille eivätkä ne myöskään tarvitse kasvutekijöitä kasvaakseen ja jakautuakseen

- Mitoottinen katastrofi (säätelyn puute johtaa joko solun kuolemaan tai syöpäsolun kehittymiseen)
- Voivat tehdä omat kasvutekijät, käyttää kasvutekijän signaalinvälitysketjua ilman solun ulkoista säätelijää tai sillä voi olla muuttunut solusyklin säätelyjärjestelmä
- Tavallisesta solusta tulee syöpäsolu transformaatiolla: DNA-muutokset, joilla solusyklin säätely estyy (eri asia kuin bakteerien transformaatio). Yleensä syöpäsolussa mutaatioita löytyy kymmeniä tuhansia.

Solusyklin
inhiboija

Solusyklin
stimuloija

Pahanlaatuiset kasvaimet

Pahanlaatuiset kasvaimet laajenevat viereisiin kudoksiin ja solut voivat lähteä vaeltamaan muualle elimistöön, jolloin voi muodostua etäpesäkkeitä.

- Paikalliset kasvaimet voidaan hoitaa korkea-energisellä säteilyllä, joka vaurioittaa solujen DNA:ta
- Etäpesäkkeitä muodostavia syöpiä voidaan hoitaa solunsalpaajahoidolla (kemoterapialla), joka vaikuttaa solusykliin: Esim. Paklitakseli (Taksoli) estää mikrotubulusten toiminnan.

Kiitos!

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

uef.fi

